

דעות

גיליון 37 איר תשס"ח | מאי 2008

בהוצאת נאמני תורה ועבודה ומרכז יעקב הרצוג

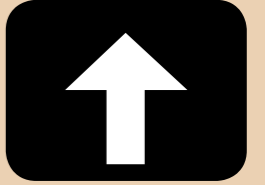
De'ot 37 | May 2008

Ne'emanai Torah Va'Avodah & The Yaacov Herzog Center

נְשִׁים שָׁנִים עצמות הששים למדינת ישראל יצחק מאיר, פרופ' אסא כשר, הרב יובל שרלו

קולות דוממים בתאטרון נשים דתיות בין חדשנות לחשדנות בתפילה על שירתה של בת שבע שריף
אילת מלמד-פויכטונגר אורי קרויזר לי חמן

**חדשות
התנועה**

האומץ לפסוק

השבוע עמדנו מול הכנסת במשמרת מחאה על הפסיקה השערורייתית של הרב שרמן, שפסל למפרע את הגיור של הרב דרוקמן. בזמן שעמדנו נזכרתי בבדיחה נוסטלגית ששמעתי פעמים רבות מהרב פרופ' דוד הרטמן במהלך מאבקו הציבוריים. הבדיחה שיקפה דינמיקה פוליטית-הלכתית שאפינה במשך שנים רבות את המדיניות הצינונית-הדתית: חברי הכנסת של המפד"ל רוצים לקדם יוזמה למען כלל הציבור בישראל, אך הם חוששים ממה שיגידו חברי הכנסת של אגודת ישראל. חברי הכנסת של אגודת ישראל רוצים לתמוך ביזומה אך חוששים ממה שיגידו האדמו"רים וראשי הישיבות הליטאיות. אלו מכשירים את היוזמה, אך חוששים ממה שיגידו ראשי העדה החרדית. אלה חוששים ממה שיגידו ר' עמרם בלוי, ור' עמרם בלוי פוחד ממה שתגיד אשתו, הגיורת הצרפתייה. כך המדיניות הדתית בישראל מתנהלת לאור הגחמות של הרבנית בלוי.

הבדיחה הזו כבר כמעט אינה רלוונטית, והיא ממחישה את הישגינו בעשרות השנים האחרונות: הצינונות הדתית הגיעה להישגים מפליגים בשישים שנות מדינת ישראל; עולם התורה השתבח והוא מבוסס על ראשי ישיבות, תלמידי חכמים ופוסקים ציונים-דתיים; מערכת החינוך מבוססת על מחנכים שמשמשים מופת לתלמידיהם; לאנשי "תורה ועבודה" נציגות בכל מגזרי המשק, בכל המקצועות,

למדינה. עלינו להקים בתי דין אלטרנטיביים - להתיר את העגונות אשר אין להן מנחם ובתי הדין מרחקים אותן מכוחה של תורה, לקדם את חוק דוד רותם, שיחזיר את המצב לקדמותו ויקנה לכל רב עיר את הסמכות לגייר, ובאופן כללי - ליישם מדיניות פסיקה כלל-ישראלית, מדיניות פסיקה שתעמיד את שירותי הדת לרשות כלל אזרחי ישראל, בתור שירות ידיוותי ומשמעותי.

במה לא התקדמנו? בהבנה שהשינויים הסוציולוגיים הללו מצריכים שינוי במדיניות הפסיקה. הישגים מקומיים, כמו הצלחת מאבקנו לטרפוד מינויו של הרב מצגר לנשיא בתי הדין הרבניים, הם נחמה פורתא שאינה פותרת את בעיות היסוד. בערב הפסח התכנסנו לשבת עיון של "נאמני תורה ועבודה" עם הרב ביגמן. הרב ביגמן דיבר על שבירת הדיכטומיה המקובלת בין תוצרים מוצלחים של החינוך הדתי - אלו שנותרים דתיים - ובין אלו שהופכים לדת"שים או ל"דתיים דב"ש" (=דתיים בדרכם שלהם). כפוסק אמיץ הוא הביא דוגמאות לפתרונות הלכתיים שיאפשרו שיתוף מלא יותר בין דתיים לחילונים בחיי היום-יום, בחיים הדתיים ובחיים הציבוריים. הדוגמה האחרונה - פסילת גיוריו של בית הדין לענייני גיור - המצטרפת למאבק על השמיטה, למאבק על זכותם של רבני "צהר" לחתן ולמאבקים אחרים, צריכה להוליך אותנו סוף-סוף לניתוק הקשר הסימביוטי שבין ההלכה

**בברכת חברים,
שרגא בר און
יו"ר נאמני תורה ועבודה
נייד: 050-8828312**

דבר העורך

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתה על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזנם של נביאי ישראל; תקיים שויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין;

תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

[מתוך מגילת העצמאות]

דעות 37 מוקדש לדיון בסוגיות הנוגעות למדינת ישראל בחלוקן שישה עשורים להקמתה. בחלקו הראשון של הגיליון מתפרסמים כמה מאמרים על הקשרים שבין יהדות לישראליות במדינת ישראל כיום: **יצחק מאיר** נדרש למבוכה הכרוכה בבירור הזהות של המדינה היהודית-הדמוקרטית סביב יום עצמאותה ה-60; פרופ' **אסא כשר** מפרסם כאן את "מגילת האחריות" - הכרזת הילדים על עתידה של מדינת ישראל, המקיימת דו-שיח עם מגילת העצמאות ההיסטורית; הרב **יובל שרלו** קורא להיצמדות מחודשת למחויבות הממלכתית למדינת ישראל, למרות חזונה החלקי; **וגיא מירון** סוקר כמה שאלות הנוגעות ליהדות הישראלית בת זמננו, בעקבות ספר חדש הודן בהן מתוך נקודת מבט יהודית רחבה.

בחלק השני אנו נוגעים במרחבים שונים בחברה הישראלית והדתית בפתח העשור השביעי למדינה: **יוחאי אלטמן** כותב על קיבוץ כרמים, המשלב חיי קהילה ומודעות סביבתית בתור בסיס לחיים משותפים ביישוב דתי-חילוני מתחדש; **יקיר אנגלנדר** סוקר את השפעת העולם הפוסט-מודרני על דפוסי היציאה בשאלה מן העולם החרדי בעשור האחרון; **לי ממון** מציגה את שירתה של המשוררת בת-שבע שריף כמבחן גבולותיה של השפה וכמפגש בין לשון הקודש לשפת החול; במדור האמנות מתפרסם מאמרה של **אילת מלמד-פויכטונגר** על הקולות הדוממים בתאטרון הנשים הדתי בשני העשורים האחרונים; **ואורי קרויזר** כותב על מגמות של חידוש במסורת התפילה ועל ההתנגדות החדשנית-חשדנית לקביעתן.

בסוף הגיליון מתפרסמות תגובות למאמרים שפורסמו בדעות 36, שעסק ב"חשבון נפש רוחני".

בברכה,

אבישי בר-אשר

תוכן העניינים

מאמרים וכתבות

- 4 **מול שתי פסגות הזהות האחת**
יצחק מאיר
- 9 **מגילת האחריות**
אסא כשר
- 12 **ממלכתי לכתחילה**
הרב יובל שרלו
- 15 **יהדות בתוך המודרניות**
גיא מירון
- 20 **לב שבעבודה**
אורי קרויזר
- 25 **מי שמגיע לקיבוץ כרמים**
יוחאי אלטמן
- 29 **שישי בערב - חיים בין נרטיבים**
יקיר אנגלנדר

מדורים

- 18 **נעים להכיר: ונתת בהם סימנים - בת-שבע שריף**
לי ממון
- 34 **מדור אמנות: "כלוב מקטיפה" - אילת מלמד-פויכטונגר**
- 37 **תגובה: חינוך למורכבות ול"אמת כפולה"**
אפי חמיאל
- 38 **תגובה: אסור לוותר על הצדק**
יואל בן אור
- 40 **סאטירה אחרא**

יוצא לאור בהוצאת נאמני תורה ועבודה ומרכז יעקב הרצוג ללימודי יהדות

עורך: אבישי בר-אשר

מערכת: יקיר אנגלנדר, יאיר פרץ, שרגא בראון,

נח חיות, משה מאיר, חנן מזא"ה, יעל רוזנמן

עריכת תמונות ועיצוב גרפי: דנה שחם

עריכה לשונית: מילי נאור

כתובת המערכת: דובנוב 7, תל אביב 64732

טלפון: 03-6072739 **deot.ta@gmail.com**

שער: מתוך עבודותיה של אביבה בייגל

תגובות ותקבלנה בברכה

מול שתי פסגות הזהות האחת

עם פרוס שנת השישים למדינה, שחוגגת את חגה מתוך תחושה של הישגים מופלאים ומעוררי השתאות בעולם כולו, הגוברת לשעה על האכזבה הנוראה מירידתה של קרן תדמיתה כמדינה של תחייה לאומית ושל שלום, ועל ייסורי חשבון הנפש על כשלים שנראה שאפשר היה למנוע, ניצבת המדינה מול היקר מכול - זהותה. ומבוכתה קשה מנשוא

יצחק מאיר

הזאת של המדינה. ההנהגה של הפלסטינים אזרחי ישראל מוחה על הגדרת המהות הזאת מתוך כס אזרחותם ותובעת להכריז על המדינה מדינת כל אזרחיה בלבד, כדי לנתקה מכל זיקה לעם היהודי שאינו יושב בארצו וכדי לפסול את הלגיטימיות של המחויבות של בני דת יהודית לארץ שאין הם יושבים בה בתור אזרחים. בהכרזה במגילת היסוד שלה כי היא מדינה יהודית, מכשירה ישראל לדידם את הלואיאליות הכפולה הבלתי נסבלת מלכתחילה, אף שהיא נוגדת את הצדק הטבעי, את המוסר ואת מערכות המשפט בכל מדינות העולם המתוקנות.

אך לא רק ארצות ערב והפלסטינים הישראליים דוחים את המהות היהודית של מדינת ישראל; 60 שנה אחרי ההכרזה עוד נטושה מערכה קיומית בין ישראל ובין העמים הנתבעים להכיר בישראל בתור מדינה יהודית. רוב אומות העולם - בין שהן דוחות את התביעה המפורשת הזאת ובין שהן משלימות עמה - נוטות היום לראות את הגשמת המהות היהודית של מדינת ישראל דרך הפריזמה הדמוגרפית. מדינה שיש בה רוב יהודי היא יהודית, ומדינה שאין בה רוב יהודי היא מולטי-אתנית או רב-לאומית. סכסוך שנחשב פעם טריטוריאלי הוערך כבר-פתרון באמצעות חלוקה. סכסוך שעבר כביכול מטמורפוזה והיה לדמוגרפי, אי אפשר להתירו לדידן של רוב האומות אלא - לדעת מבקרי מדיניותה של ישראל - על ידי גירוש, או - לדעת

תומכיה - על ידי שלום בין שתי ישויות לאומיות אוטונומיות. קשה לומר כי אומות אלה מבינות מה ישראל באמת תובעת כשהיא דורשת הכרה במהותה היהודית. גם בקרב הישראליים עצמם רווח לאחרונה שימוש יתר בארגומנט הדמוגרפי. דאגות כמו "להבטיח את הרוב היהודי בישראל", או בין הים לירדן, או בירושלים, זוכות לעדנה, ומהותה האותנטית של מדינת ישראל כמדינה יהודית מיטשטשת.

הקונסנזוס הישראלי הוא כי אין זה סביר לצפות מן המדינה כי תכרות שלום עם ישויות שאינן מכירות בעובדה ש"מדינת ישראל" - מכל מקום - כשמה כן היא, "מדינת עם ישראל". מכוח המהות הזאת החליטה המדינה לחוקק את חוק השבות, ולא מכוח היותה מדינה בעלת רוב יהודי. מכוח המהות הזאת היא מעודדת עלייה מארצות שחיים בהן אזרחי מדינות ריבוניות, ואינה חוששת פן תואשם בהתערבות בעניינים לא לה; מכוח המהות הזאת היא שלחה זרועות חובקות עולם כדי להציל יהודים מארצות שבהן הם נרדפו או שהשלטונות בהן מנעו את זכות ההגירה החופשית מאזרחיה היהודים; ומכוח המהות הזאת היא קלטה וקולטת ורואה עצמה מחויבת לקלוט בעתיד את בני עמה כאילו הם אזרחיה שלה מלכתחילה. על פי כל קנה מידה מקובל, זאת אנומליה. אין לה אח ורע בעולם. היא מעוררת שאלות שהתשובות שניתנות להן לעתים אינן סימפטיות. אולם זה ייחודה של המדינה הדמוקרטית הזאת.

היא יהודית.

התיבה "דמוקרטית" אינה מופיעה במגילת העצמאות, אולם הדמוקרטיה עצמה מונחת בה כתשתית בניינה השלטוני והערכי של המדינה; שלושים ושבעה חותמי המגילה היו נציגי המוסדות הנבחרים של היישוב; במגילה כתוב כי מוסדות הקבע השלטוניים ייבחרו על ידי כל אזרחיה, כי המדינה הקמה תהיה מושתתת על הצדק ברוח נביאי ישראל, על השוויון ועל כיבוד זכויותיהם של כל תושביה ועל ההכרה בערכים המכוננים של הקהילייה הבין-לאומית. כמו ש"יהודית" היא מהות, כן "דמוקרטית" היא מהות, וכמו שכל אחד משני האברים של הצמד הזה הוא מהות, כן צירוף שניהם כאחד הוא מהות אחת. אין בנוסח המגילה ולו צל של מיני שאלות כמו האם יש סתירה בין "יהודית" ובין "דמוקרטית"; האם "דמוקרטית" יכולה על פי עצם מהותה להיות יהודית, או האם "יהודית" יכולה להיות דמוקרטית.

הקשיים האפשריים בוודאי לא נעלמו

מעניינם של מעצבי הזהות של המדינה. הם ידעו ידוע היטב כי אין עוד מדינה דמוקרטית בעולם המגדירה עצמה כמדינת דתה, ואף על פי כן בצומת ההיסטורי שניצבו בו הם הגדירו את המדינה כיהודית. הם לא שגו בהכחשת המציאות ועובדות החיים בקובעם שהמדינה שיש בה אוכלוסייה ערבית הקשורה קשרי דת ולאום לערב העוינת, והיא גופא לחמה ביהודים ובציונות עד לעצם יום ההכרזה - היא דמוקרטית עכשיו ולאורך ימים. מותר להניח במידה רבה של ודאות כי מעצבי זהותה של המדינה היו ערים לעובדה כי מתח בלתי נמנע מובנה בעצם הציוות של "דמוקרטית" עם "יהודית". הם היו ערים לכך שמחד גיסא, הציוות הזה יעורר ציפייה כי הדמוקרטיה תמנע מן הדת לחרוג מן המתחמים הבית-כנסתיים או הקהילתיים ותפרוץ לכרמי הדת; ושמידך גיסא, הוא יעורר ציפייה תקיפה באותה מידה כי הדמוקרטיה תיתן אזיקי דת על ידיה שלה (של הדמוקרטיה), ותימנע מלהרים אותן בהצבעות שבהן יש לאתוס החילוני רוב.

מעצבי הזהות חשבו שהמתחים החזויים מראש יפיחו רוח חיובית, ורק ידגישו את ייחודה ההכרחי של מדינת ישראל. הברחה מן המתחים האלה הייתה הופכת למנוסה אל מרחב צחיח, והפריחה של ישראל מודרנית עמוסת מסורות יהודיות בתוך קהל העמים, הייתה מתגלה עד מהרה כבלתי אפשרית מכול וכול.

דאגות כמו "להבטיח את

הרוב היהודי בישראל",

או בין הים לירדן, או

בירושלים, זוכות לעדנה,

ומהותה האותנטית של

מדינת ישראל כמדינה

יהודית מיטשטשת

צילום: אנה פולנסקי

צילום: ינאל גיא

גם "יהודית", גם "דמוקרטית". זו לצד זו ושתיהן כאחת היו ל"ליבת הזהות" של מדינת ישראל - בראש ובראשונה בעיניה היא, ועל כן כמובן, על פי דרישתה, גם בעיני זולתה. אין - ואולי לא תהיה, חרף ניסיונות רבים ומכובדים - הגדרה מקובלת ומוסכמת למשמעותה של המילה "יהודית" בהקשר הנדון, אולם נעלה מכל ספק הוא כי ההגדרה "יהודית" בתוך מדינה "דמוקרטית" אינה יכולה להיות הלכית אלא היסטורית, תרבותית, ספוגה בהשראה של מסורות ישראל. היא מותנית בקבלת ייחודיותה של תופעת קיום העם בתור יחידה המזהה עצמה כיהודית דרך הדורות והגלויות, ודרך שיבת ציון בימינו ותחיית הלשון, ועוד ועוד מרכיבים שבנינו ובנותינו נכונים לחרף נפשם עליהם, אפילו לא הוגדרו כדינים וכהלכות. יהודים רואים בדבקותם בתואר "יהודי", שהם מתעטרים בו עטרות שונות ומגוונות, את תמצית לאומיותם ואת עיקר הווייתם. את מדינתם "כמות שהיא" הם רואים מעבר ל"כמות שהיא", כיהודית לעומקה ולגובהה, לאורכה של הארץ ולרוחבו של עולם. זה אולי לא מובן מאלי, זר כנראה לא יבין זאת, אבל זה ברור כקונם ושבועה.

אבות המדינה, שומרי מצוות וחופשיים

אם מפני המציאות הבלתי "הלכית" בעליל הזאת יראו עצמם מנהיגי הציבור הדתי, החרדי והציוני שחברו זה לזה, מצווים ועומדים לשלול את זכותה של ישראל לראות בעצמה מדינה יהודית, הם ימצאו שומטים חלילה במו ידיהם את הקרקע מתחת לבסיס קיומנו הלאומי בארץ המסוכסכת הזאת

משמירתן גם יחד, הבינו הבן היטב כי הם מצווים להעניק לפרהסיא של המדינה מממדי הזהות שנתקדשו בהלכה, אף על פי שהמדינה אינה מדינת הלכה. הדברים

נוסעות; קניונים ממסחרים ומסחררים את ימי המנוחה המקודשים בחדוות צרכנות המונית. זה מצער את לבו של כל מי שדבק במתן כיסוי הלכי, ככל שהוא אפשרי בזמננו ובמקומותינו, למושג "יהודי", אולם המבקש לתקן אינו יכול לתקן אלא במאבק ציבורי המושתת על מאמץ חינוכי יצירתי ורב תושייה.

אם מפני המציאות הבלתי הלכית בעליל הזאת יראו עצמם מנהיגי הציבור הדתי, החרדי והציוני שחברו זה לזה, מצווים ועומדים לשלול את זכותה של ישראל לראות בעצמה מדינה יהודית, הם ימצאו שומטים חלילה במו ידיהם את הקרקע מתחת לבסיס קיומנו הלאומי בארץ המסוכסכת הזאת, היחידה שיש לנו ולכל ישראל באשר הוא וכפי שהוא. הזהות היהודית, על פניה הרבות, הייתה באורח כמעט פלאי לציפור נפשם של יהודים שראו עצמם משוחררים מעולן של מצוות. אכיפת ההלכה כמגדיר הלגיטימי הבלעדי של הזהות היהודית על הכלל היא התכחשות לעומק יהודיותה של המהות היהודית ביהודי באשר הוא. התפיסה הזאת נובעת מדווקנות עבת דוגמה וצרת אופק, או מעיוורון מראות את הברק הנוצץ בכל אחד מח"ן ליטושיה של אבן החן היהודית.

גם הדמוקרטיה, אחת משני פסיגיו של גרעין הזהות הישראלית, אינה מוגדרת הגדרה מוסכמת. יהודיותה של המדינה מעמידה שאלות של מהות לפיתחה - עתים מכוח הפן הביטחוני של קיומנו היהודי; עתים מכוח הפן של שיווי הזכויות המלא לאוכלוסי המדינה הרואים בעצמם שותפים לזהות עם שוללי זכות קיומנו הלאומי בארץ הזאת; עתים מכוח המחויבות לדורות, כאילו מחויבות זאת גוברת על המתבקש מכללי קבלת הכרעת הרוב בהווה. הדברים אינם אמורים לגבי זילות בערכים הדמוקרטיים הנסבלת על ידי הציבור - אם מחוסר אונים ואם מהשלמה, שלעתים קרובות אינה חסרה מיני צידוק רציונליים מפוקפקים שלפיהם יש ברכה ותועלת בחוק אחד להון ובחוק אחר לאביון; זילות אינה מיוחדת לדמוקרטיה. היא זוחלת אל כל אשכולות הערכים - החברתיים, החינוכיים, הדתיים, הלאומיים. אין לה עניין בזהות. היא לא עוסקת בה. כתולעת הניזונה מן

ייתכן כי הישראלי הציוני-הדתי נושא בעולו של הצמד "דמוקרטיה- יהודית" - או, למי שמעדיף, "יהודית-דמוקרטיה" - יותר מכל אדם

הפרי, היא נזונה מן המידות הכלליות, מן הסדר הטוב, מן התקינות, ומפרקת אותן ביצירות סתמיות; הדברים אמורים כלפי מי שעוסק בדמוקרטיה בתור מרכיב זהותי. בכסלו התשס"ז השיב הרב זלמן מלמד לתלמיד ששאל אותו אם על פי דין תורה מותר להחזיק בשטחים שממשלה השולטת מכוח הרוב מצווה לפנות, והוא השיב: "אנו מקווים שבמשך הזמן אנו נהיה רוב, ועל כן עלינו לשמור על כל הארץ שבידינו בשביל אותו זמן". על פי רציונל דומה יכול אדם לטעון להכרעת הרוב הנשען על מי שחי בעבר והוריש מורשת ועל מי שעתידי לבוא על פי ביטחוננו במימוש אמונותינו. הלכה למעשה יש בכאן התרת תוקפה של דמוקרטיה שלטונית בלי לפגוע כביכול בכבודה.

לא אחת חוזר השיח הרבני על הטיעון כי פינוי שטחים אסור מן התורה כאיסור שבת וטריפות ונבילות וכהזנחת טהרת המשפחה, וכי כמו שאם תאמר לו המדינה לאדם 'עבור על אלה', הוא לא יעבור עליהם ויקיים התורה, כן עליו לסרב למדינה האהובה שהנהגתה הנבחרת דורשת פינוי יישובים, ולשמור על התורה הקדושה, כפי שהנהגתה הממונה פוסקת לשמור עליהם וליישבם. ברי שאין הדברים דומים בעליל. אין להיפותזה הזאת אחיזה בשום מציאות - גם מפני שאין המדינה חשודה כסמכות עכו"מית חלילה שגוזרת על התורה באשר היא, וגם מפני שאין בנמצא שום סמכות הלכתית שמתירה שבת או מאכלות אסורים או הלכות טהרת המשפחה, אך יש גם יש סמכויות רבניות המתירות פשרה טריטוריאליה - אם משום פיקוח נפש אם משום קביעה כי הדבר מסור להחלטת הרוב.

הרב ש' יוסף וייצן מכיר בכשרותם התורנית של רבנים מעין אלה, בזכות תרומתם לחינוך ולהארה תורנית בכלל. הוא מורה לכבד אותם משום תורתם, אך מצווה לא להשגיח בפסיקה שלהם בענייני ארץ ישראל כי האמת איננה איתם. כך הוא משיב לתלמיד שהציג לו שאלה בתשרי התשס"ה: "בעזרת ה' עוד יתברר תורתו של מי אמת. אולם כל עוד שאין בירור מוחלט אלוקי על פי סנהדרין ורוב חכמי ישראל, אין דין זקן ממרא וכלב [וכיוצא בזה] בעניין הזה!" רוצה לומר: הצירוף "יהודית ודמוקרטית" אינו אפשרי בעליל. הוא מתקיים בהדי הדדי מכוח נסיבות של עליונות פוליטית זמנית וכניסיון ששומה על המאמין לעמוד בו.

בתשובה אחרת, שנכתבה שנה מאוחר יותר, אומר הרב כי חטא הריסתם של יישובים הוא חטא חמור יותר מחטא המרגלים(!), וכי: "הדבר העיקרי שעוסק [בו] הקב"ה במאה שנה האחרונות הוא להחזיר את ישראל אל אדמתם והנה עם ישראל מורד בקב"ה ולא מכיר בטובה ופועל ממש נגד ה'. יש בדבר הזה חומרה גדולה יותר משאר העבירות שעשו בדור [הזה]!" על אילו חומרות אחרות מדבר כבוד הרב? על החילון? על הפער הסוציו-אקונומי שהולך ומתרחב? על האלימות הגואה? על העליות שלא התממשו? הניקוז של הגדול בעוונות לתוך התעלה שבה זורמת ה"דמוקרטיה" לא עם אלא נגד הזרימה ה"יהודית", הוא קשה מנשוא. הזהות הדו-פסיגית של המדינה סופגת מכה אנושה. היא אינה יהודית שכן היא מורדת בקב"ה, היא אינה דמוקרטית כי היא אינה משגיחה במי שיהיה לו רוב בעזרת השם לעתיד לבוא, והקב"ה בכבודו ובעצמו אינו עוסק לא בפיתוח המדינה, בקידום המדע, בעידון האמנויות, בהעמקת המחקר, בקיבוץ הגלויות ובחידוש השפה עם הדמוקרטיה הישראלית כולה, אלא ביישוב ארץ ישראל בלבד.

האורתודוקסיה החרדית התאפיינה בייאוש מדעת ממשמעה היהודי של הזהות הישראלית, וראתה את שליחותה ההיסטורית בשמירת כיס זהות "אותנטי" בתוך המרחב של המדינה שנתפשטה מיהודיותה. האורתודוקסיה הנאו-לאומית, שהתאפיינה באמונה ביהודיותה של המדינה וראתה את שליחותה ההיסטורית בהבטחת

מדי פעם אני שומע הצעה להחתים אנשים על מגילת העצמאות. בכל פעם שאני שומע הצעה כזו אני מתקשה להבין את טעמה. לאמתו של דבר, אני רואה ברעיון ההחתמה על מגילת העצמאות סממן של חולשה - כאילו עננה תלויה מעל "ההכרזה על הקמת המדינה" - או אולי מעל ראשי הבריות - כאילו ספק אם הבריות נאמנים לרוח מגילת העצמאות, כאילו ספק אם היו מוכנים לחתום עליה אילו היו בין המוזמנים להשתתף בטקס ההיסטורי ביום ה' באייר תש"ח.

בעיניי, מגילת העצמאות אינה זקוקה לחיזוק מידי איש, כמות שהיא. היא ההכרזה על הקמת המדינה. ההכרזה תקפה, המדינה קיימת. אין טעם לתת מקום לשום מראית עין של היסוס, לא בדבר תקפותה של ההכרזה על הקמת המדינה ולא בדבר יציבותה ההיסטורית של המדינה עצמה. יתר על כן, החתמת בני הדורות של ימינו על מגילת העצמאות מחטיאה את המשמעות של העצמאות המדינית של העם היהודי במדינתו. אל העצמאות הגענו מזמן, משעה שנפרק מעל צווארנו עול המנדט הבריטי, ונעשינו, בלשון היפה של מגילת העצמאות, עם "עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית". בדור של ילדינו, בדורות של ילדי ילדינו, העצמאות של העם היהודי במדינתו היא מובנת מאליה. לא צריך להדגיש את העצמאות כשהיא מובנת מאליה. ודאי שאין מקום להשקיע מאמצים מיותרים בניסיון חסר לחזק אותה. אין סכנה לעצמאות שלנו. הסכנה היא במקום אחר.

העצמאות היא צד אחד של מטבע הריבונות הלאומית. החופש מעול זרים הוא תנאי הכרחי לריבונות כזו, אבל אף פעם אין בו די. משעה שנפרק מעל צווארנו עול זרים ושוב אין הם נושאים באחריות לגורלנו, משעה זו נעשינו אנו עצמנו הנושאים באחריות לגורלנו, לכל היבט של הקיום המשותף שלנו כעם במדינתו שהיא מדינתנו. בדורותינו, מילת המפתח של הקיום המשותף שלנו אינה "עצמאות", הנתונה לנו כמובנת מאליה, אלא "אחריות". זו מונחת על

פרופ' אסא כשר הוא פרופ' בדימוס מהקתדרה לאתיקה מקצועית ולפילוסופיה של הפרקטיקה באוניברסיטת תל אביב ויועץ אקדמי של המכללה לביטחון לאומי. בין ספריו: "אתיקה צבאית", "ספר קטן על משמעות החיים", "רוח איש" ו"יהדות ואילנות". כשר הוא חתן פרס ישראל לפילוסופיה כללית, 2000.

מגילת האחריות

הכרזת הילדים על עתידה של מדינת ישראל

מגילת העצמאות היא מסמך היסטורי. תוכנו יציב, קבוע לדורות.

נשם שלא בא בחשבון לשנות את המילים של "ההכרזה על הקמת המדינה", הלא היא מגילת העצמאות, כך לא בא בחשבון לקיים טקס שבו מישהו מעמיד פנים שגם הוא חתום עליה

פי ההלכה והאטומים הישראליים על פי הדמוקרטיה מפציצים אלה את אלה יום יום בזירת לבו ובזירה הריאלית יותר, של עירו, רחובו, מקום עיסוקו ותלמודו, צבאו ובית דינו.

הישראלי החילוני, שדיני ה"שולחן ערוך" אינם מתנגשים בלבו בדבר, כי הם נעולים מבוא, והישראלי החרדי, שערכי הדמוקרטיה ומערכות זכויות האדם על פי הנורמות האתיות של ימינו אינם מתנגשים בלבו במערכות ההלכה, כי הם נחשבים מותנים במקרה הטוב וטפלים להלכה בכל מקרה, ועל כן אין להם רשות כניסה ללב - פטורים ממלוא מסת הדרמה היהודית המודרנית שהישראלי הציוני-הדתי עומד בה כל שעה.

המבחן הוא לחיות את הדילמות בלי להמציא להן נוסחת פתרון. המבחן הוא לחיות בהרמוניה את מה שנראה בעיני החופשי או החרדי כסתירה מיני וביה. כוחה של הישות הציונית-הדתית בדברי ימי טרום המדינה ובימי רוב שנות קיומה היה בעובדה כי היא חיה את הצמד "דמוקרטיה-יהודית" בעוצמה יצירתית נדירה, וכי היא לא הודחה לשאול מה קודם למה, ולא התפתחה להשיב על השאלה הזאת כלל. השתיים היו לאחת בידה. תרומתה המעצבת של הישות הזאת, לעצמה ולזולתה, הייתה ייחודית. היא העניקה עומק למדינה ומרחב לתורה. זאת מסורת גדולה, ואל לו לקוצר הרוח להתיך אותה. המחיר יהיה נורא גם לה, כי היא תיבדל, וגם לכלל ישראל, כי מה הוא כלל ישראל אם לא כל ישראל...

ב"יהודית" זו שנושבת ב"יהודית" אינה נושבת ב"דמוקרטיה".

ייתכן כי הישראלי הציוני-הדתי נושא בעולו של הצמד "דמוקרטיה-יהודית" - או, למי שמעדיף, "יהודית-דמוקרטיה" - יותר מכל אדם. כדמוקרט אין הוא יכול לאכוף על אחיו היהודים החיים על פי צווי מצפון או דעות יהודיים שאינם יונקים מן ה"שולחן הערוך"

צילום: איציק אלזר

את צווי ההלכה המחייבים לדעת את כלל ישראל; כיהודי, הסר לצווה של ההלכה, אין הוא יכול להניח בהשלמה לרוב לקבוע בעבורו מה מותר ומה אסור על פי תורה. הוא חי במצב שבו האטומים היהודיים על

הזיקה הדינמית המרבית האפשרית של ישראל לצנתרות זהותה ממקור תורתה ובעיצוב הפרהסיה של ישראל, אינה בטוחה עוד בשליחות זאת, ויש בה כוחות רבי עוצמה המושכים אותה לקיום זהות יהודית בדלנית בתוך כלל ישראל שבגד בזהותו.

מדינת ישראל יצאה לדרך כשתקווה גדולה נושבת לתוך מפרשי "היהודית והדמוקרטיה"

של דוגית קיומה הרפה. היא נעה היום בגלים המקיפים אותה, גדולה יותר, חזקה יותר, מנוסה עד למאוד, אך דומה כי התקווה מהוססת יותר, ולא לשווא היא חוששת כי הרוח הנושבת ב"דמוקרטיה" אינה נושבת

"צו השענה הוא לחפש את הביטוי היהודי לשאלות השענה. אסור לנו להסתפק בהגדרת היהדות הקלסית. הדור הזה אינו יכול למצוא את סיפוקו בפילוסופיה של ריה"ל ולא בהוי חיים חסידי, על אף גדולתם כשלעצמם. מחובת היהדות הדתית להושיב צותי-מוחות בכל תחומי החיים ובכל שכבות החברה לשם בירור שאלות היסוד של חיינו. דברינו כאן אין בהם כדי לתת תשובות. הם יכולים רק לעורר שאלות, ובכך להיות מנוף לפתיחת הדיון".

ר' ישעיהו שפירא ("האדמו"ר החלוני"), "זענעית הישר והטוב"

צילומים: זולטן קלוגר לע"מ

לא צריך להדגיש את העצמאות נשהיא מובנת מאליה. ודאי שאין מקום להשקיע מאמצים מיותרים בניסיון חסר שחר לחזק אותה. אין סכנה לעצמאות שלנו. הסכנה היא במקום אחר

ב"מגילת האחריות" מדברים בעד עצמם. אתם מוזמנים להשתמש בה ביניכם לבין עצמכם.

ביום ה' באייר תש"ח קמה בארץ ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית, היא מדינת ישראל.

בכך התממשה זכותו הטבעית של העם היהודי להיות עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית, על יסוד הקשר ההיסטורי של העם היהודי למולדתו העתיקה, בעקבות חלוצי היישוב היהודי בארץ, בערים ובמושבות, בכפרים ובקיבוצים, ובתמיכת משפחת העמים בהחלטת עצרת האומות המאוחדות.

אנחנו ילדיה של מדינת ישראל. אנחנו הילדים שלה והיא המדינה שלנו. בה גדלנו, לאחר שנולדנו בה או עלינו אליה.

בה אנחנו מתחנכים, בבתי הורינו, בבתי הספר שלנו, בתנועות הנוער ובמוסדות חברתיים ותרבותיים רבים. בה אנחנו לומדים להיות אזרחים טובים וחופשיים. במדינת ישראל מעוצבת הדמות האישית של כל אחד ואחת מאיתנו.

כתפינו, זו האחריות לכל היבטי הקיום המשותף שלנו. עיקרה של האחריות הוא לגורלנו במדינת ישראל, אבל יש לנו גם אחריות לאומית לעתידו של העם היהודי כולו, בישראל ומחוצה לה.

אחריות יכולה להיות מונחת על כתפיו של אדם מבלי משים. אחריות יכולה להיות מוטלת על עם בלי שהוא יודע לשאת בה או רוצה לשאת בה או מצליח לשאת בה. תמונת האחריות שלנו, בני העם היהודי במדינת ישראל, היא מורכבת ואין כאן מקום להאריך בזה. תהא תמונה זו אשר תהא - על קשת צבעיה - זאת התמונה שעלינו להוסיף לצייר, לצבוע, ליפות. לפיכך, מן הראוי לחנך את ילדינו ואת ילדי ילדינו לשאת באחריות לעתידה של מדינת ישראל, מדינתו הדמוקרטית של העם היהודי.

על רקע זה כתבתי לפני כמה חודשים את "מגילת האחריות של הילדים", המובאת להלן. עשיתי זאת מטעם עמותת "הורז" - עמותת ההנצחה זכרו של רס"ן יהורז כשר ז"ל, שהיה איש המעלה, בין השאר מפני שמנעוריו הבין וביטא הלכה למעשה את משמעות האחריות. הדברים

היום אנחנו ילדים במדינת ישראל, נעזרים בכל מה שעושים למעננו הורינו, בני המשפחה הרחבה שלנו, אנשי הקהילה המקומית שסביבנו, החברה והמדינה. היום אנחנו ילדים במדינת ישראל, נעזרים בכל מה שעושים למעננו האזרחים והמוסדות שלקחו על עצמם את האחריות להיטיב איתנו בכל היבטי חיינו. אנחנו מוקירים את כל מי שמיטיב איתנו.

היום אנחנו ילדים במדינת ישראל, והאחריות להיטיב איתנו היא על המבוגרים. לא יעבור זמן רב והאחריות תהיה גם שלנו. זאת אנחנו מבינים כבר עכשיו. להיות יותר מבוגר, פירושו להיות יותר אחראי, לא רק לנו עצמנו, אלא גם לטובתם של האחרים.

ביום ה' באייר תשס"ח ימלאו למדינת ישראל שישים שנה. לכבוד יום ההולדת השישים של מדינת ישראל אנחנו, הילדים שלה, באים להגיד למדינה שלנו: אנחנו מתכוונים ומתכוונים לקבל על עצמנו את האחריות לעתיד של המדינה, בכל היבטי קיומה, בכל היבט של חיי האזרחים שלה.

תחומי האחריות הם רבים. כולנו יחד מקבלים את האחריות על כולם. כל אחד וכל אחת מאיתנו מקבלים על עצמם אחריות מיוחדת לאחדים מהם.

-- אנחנו מקבלים על עצמנו את האחריות לקיים במדינת ישראל משטר דמוקרטי למופת, לטובת כל אזרחיה, על יסוד עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.

-- אנחנו מקבלים על עצמנו את האחריות לקיים במדינת ישראל משטר של שוויון זכויות מלא לכל האזרחים, ובכלל זה - חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות, וכן זכויות חברתיות לחינוך, למגורים, לפרנסה ולטיפול רפואי.

-- אנחנו מקבלים על עצמנו את האחריות לקיים במדינת ישראל ביטויים הולמים של זכות העם היהודי לעצמאות מדינית, במשטר דמוקרטי, במסגרת משפחת העמים.

-- אנחנו מקבלים על עצמנו את האחריות לקיים במדינת ישראל חברה המבטאת את צורת החיים העיקרית של היהודי המעוניין בעצמאות המדינית של עמו, במסגרת המשטר הדמוקרטי, ומקדמת באהדה, במסירות ובסובלנות עליית יהודים למדינת ישראל.

-- אנחנו מקבלים על עצמנו את האחריות לקיים במדינת ישראל חברה מתוקנת, בה מקפיד כל אדם על שמירת חיי אדם, בנהיגה, בעבודה ובכל פעילות אחרת, בה שומר כל אדם על כבוד האדם של זולתו, באשר הוא אדם, בה משתתף כל אדם בעזרה הולמת לנזקקים, לחלשים ולחסרי ישע, ובה לוקח כל אדם חלק במאבק כנגד עוול.

-- אנחנו מקבלים על עצמנו את האחריות לקיים במדינת ישראל חברה פתוחה, שבה

חיים שאין בהם מלחמות ופיגועי טרור, חיים משותפים עם כל המדינות השכנות ועמיהן, כדי לתרום את חלקנו במאמץ משותף לקידום המזרח התיכון כולו.

לכבוד יום ההולדת השישים של מדינת ישראל אנחנו באים לקבל על עצמנו את האחריות על כל אלה, לכבוד כל מה שהאבות והאמהות עשו למעננו בעבר ועד עצם היום הזה, לכבוד כל מה שעלינו לעשות אתם ולמענם בהמשך הדרך, ולתפארת מדינת ישראל.

לקראת ה' באייר תשס"ח הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, מגילת האחריות, הכרות הילדים על עתידה של מדינת ישראל.

אנחנו מקבלים על עצמנו את האחריות לקיים במדינת ישראל חברה מתוקנת, בה מקפיד כל אדם על שמירת חיי אדם... בה שומר כל אדם על כבוד האדם של זולתו, באשר הוא אדם, בה משתתף כל אדם בעזרה הולמת לנזקקים, לחלשים ולחסרי ישע, ובה לוקח כל אדם חלק במאבק כנגד עוול

יכולים האזרחים, כל אחד ואחת בפני עצמם, לבחור או לעצב את אורח החיים שלהם, על פי טעמם, בתנאים של סובלנות הדדית וערבות הדדית.

-- אנחנו מקבלים על עצמנו את האחריות לקיים במדינת ישראל חברה מפותחת, בה ניתן כבוד למסורות התרבותיות של האזרחים ומטופחת היצירה המקורית האיכותית בכל תחומי התרבות; בה נערך מחקר מתקדם, בסיסי ויישומי, בכל תחומי המדע והטכנולוגיה, לרווחת החברה הישראלית והאנושות בכללותה; ובה באות לידי ביטוי אמות מידה מובילות בתחומי השמירה על היושרה, בכל מקצוע, בכל ארגון ובכל תפקיד.

-- אנחנו מקבלים על עצמנו את האחריות לקיים במדינת ישראל מאמצים מתמידים להשגת חיים של שלום ושכנות טובה,

**"לא אנטישמיות
דחקה אותי, לא
אהבת החקלאות (לא
ראיתי פרה מקרוב
מימי), לא אידיאל
חברתי שוויוני, אלא
ההכרה שהתפקיד
ההיסטורי של דורנו
הוא לבנות את
הציבור הדתי החלוצי
מן היסוד".**

רודי הרץ, "נושא
אלומותיו"

צילום: יאיר קופציק

ממלכתִי לכתחילה

מדינת ישראל של היום אינה מימוש מלא של חזוננו. שלא בכוונתנו הראשונית ולא כפי שציפינו, הוקמה התנועה הציונית וממנה מדינת

ישראל, והיא רחוקה הרבה מחלום חיינו

יובל שרלו

בשעה שיצא עם ישראל ממצרים, לא לגאולת בני אברהם אבינו ביחידים בלבד יצא. במצרים הוקמה האומה הישראלית. הלילה שבו פסח הקב"ה על בתי בני ישראל היה לילה של מהפכה, והצעד הראשון שפסעה האומה היה הגדרתה ככלל ישראל וכציבור. לא לחינם אנו מונים את חודשינו דווקא ליציאת מצרים. שם התחלנו - כעם! במעמד הר סיני התקדמנו צעד נוסף: **"וְאַתֶּם תְּהִיוּ לִי מְמַלְכֶת כְּהִנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ"**. וכך צעדנו עד לכניסה לארץ ולמעמד הר גריזים והר עיבל, שבו צוינה הנוכחות של האומה הישראלית בארץ.

הרב יובל שרלו הוא ראש ישיבת ההסדר בפתח תקווה וממקימי עמותת "צהר".

בחלומנו כיום אנו ממשיכים את הצעדה הארוכה הזו, ומתוכה אנו מתבוננים על הישות המדינית שאומה זו מנהלת - מדינת ישראל. אמנם, אנו חולמים על דבר מה מקיף בהרבה, המביא לידי ביטוי את מלוא הופעתה של תורה - בהלכה, במוסר הנביאים, בדרך הארץ שקדמה לתורה, בעשיית הישר והטוב ובהליכה בדרך ה' לעשות צדקה ומשפט; מדינת ישראל של היום אינה מימוש מלא של חזוננו. שלא בכוונתנו הראשונית ולא כפי שציפינו הוקמה התנועה הציונית וממנה מדינת ישראל, והיא רחוקה הרבה מחלום חיינו. אף על פי כן כרתנו עמה ברית עולם, וקיבלנו על עצמנו את השותפות בממלכתיות הישראלית המתחדשת לכתחילה.

ממלכתִי לכתחילה משמעו מי שרואה במדינת ישראל ראשית של צמיחת גאולה

מלבד במצבים קיצוניים ביותר שהצבא עצמו אינו מגיע אליהם, וכשהוא מתנגד לפקודות הוא מנהל את המאבק במישור המדיני והציבורי ולא על כתפי הצבא. את כל אלה הוא עושה מתוך תפיסתו ההלכתית את הציבור, את דרכי הכרעותיו ואת סמכות השלטון, כפי שהתבררה בידי רבנים רבים על רקע התנועה הציונית ומדינת ישראל.

ממלכתִי לכתחילה אינו מגדיר שותפים במדינת ישראל כערב רב; אינו רואה עצמו כמי שכל האמת נמצאת אצלו; אינו מתיר, ואף לא בקריצת עין, פעולה נגד כוחות הביטחון; אינו מתנה את הליכתו לצבא בכך שהצבא יעשה את מה שהוא חושב בלבד; אינו משפיל את ראשי השלטון בביטויים אלימים או גסים אף שהוא חולק עליהם; ואינו פועל באופן עצמאי כלפי מחבלים אויבים. את כל אלה הוא עושה מכוח דברי רבותינו על כבודה של מלכות, ומכוח יחסם של הנביאים אפילו למלכי שומרון החטאים, ובראשם לבית עומרי.

ממלכתִי לכתחילה אינו שואף להתנתק ממדינת ישראל ולהקים אלטרנטיבה במדינת "יהודה", או מדינת ירושלים מול מדינת תל אביב. להפך - באפשרות הזאת הוא רואה את האסון היותר כבד שיכול להתחולל באומה הישראלית, שמשקלו כמשקל עבודה זרה, אם לא למעלה מזה, כדברי חז"ל; רצונו הוא באחדות האומה, ולצורך האחדות הזאת הוא מוכן לסגת לעתים מהציפייה למילוי מלא של תביעותיו וחלומותיו בעניינים ציבוריים שונים (אם כי בעולמו הרוחני הפרטי אין מקום לרפיון כלשהו) כדי להישאר עם אחד. את העמדה הזו הוא יונק מדברי חכמים לאורך הדורות כולם על חשיבות אחדות האומה מול ריבונו של עולם ועל איסור החזקת המחלוקת המפלגת את האומה.

ממלכתִי לכתחילה שותף בכל מערכות המדינה לכתחילה: הוא מתגייס לשירות מלא ואפקטיבי בצבא, על מסלוליו השונים; הוא חותר להשפעה בעולם הפוליטי ופועל בכלים הפוליטיים בכל הרמות - משותפות בהצבעה לכנסת ועד לעידוד הטובים שבו לשליחות ציבורית; הוא שותף בעולמות הממלכתיים לסוגיהם: בוועדות, בכינוסים, בכתיב העת; הוא פועל במסגרת האקדמית;

הוא רואה בעין טובה את השליחויות השונות בשם מדינת ישראל, ועוד עניינים רבים אחרים. זהו המשך לתודעת השליחות שהוא יונק משד אמו מיום היוולדו.

"ממלכתִי לכתחילה"
שותף בכל מערכות
המדינה לכתחילה:
הוא מתגייס

לשירות מלא

ואפקטיבי בצבא,

על מסלוליו השונים;

הוא חותר להשפעה

בעולם הפוליטי

ופועל בכלים

הפוליטיים

בכל הרמות

ממלכתִי לכתחילה מתמקם בכל "כיכרות השוק" ומקיים דיאלוג עם כל החברה הישראלית: הוא נמצא באקדמיה, ומעולמה הוא ניגש להיבטים האקדמיים של החברה הישראלית; הוא נמצא בתרבות, והוא יוצר בתוכה וצורך אותה ולומד דרכה את החברה שבה הוא חי; הוא נמצא בכיכר השוק האינטרנטית ולומד את השפה ופועל שם; הוא נמצא בתקשורת והוא שומע ומשמיע דרכה; הוא נמצא במסגרות רבות אחרות, ובכל המקומות שכלל ישראל נפגש בהם.

זוהי מעורבותו עם הבריות שעליה דיברו חכמים בשבח גדול. לא זו בלבד אלא שהוא אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

ממלכתִי לכתחילה הוא אדם שעולמו אינו צר כעולם נמלה. הוא אדם בעל עולם עשיר, המאפשר לו להרכיב סדר יום עמוס ומגוון. אין הוא ממקד את הווייתה של מדינת ישראל בעניין אחד בלבד, כמו מצוות יישוב הארץ או כל עניין אחר, חשוב ככל שיהיה,

ואף שהוא מאמין שאלו שליחויות עיקריות של המדינה, וחלק מהותי מהווייתה הוא מימוש מצוות יישוב ארץ ישראל ובלעדיה אין היא זכאית לשאת את שם ישראל כלל - הוא מייחס חשיבות לעניינים אחרים, למן רמתה המוסרית של המדינה ועד לשגשוגה הכלכלי, ולמן יחסי החוץ שלה ועד איכות החיים ושמירת הסביבה. כל אלה הם חלק מעניינו של עובד אלוקים, המאמין בצלם אלוקים שבאדם ובציווי האלוכי **"פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשֶׁהָ"**, הכולל בתוכו את תחומי החיים כולם.

ממלכתִי לכתחילה מחנך את ילדיו ואת תלמידיו להיות כאלה. הוא מחנך אותם להבנת עומק המשמעות של שיבת עם ישראל לארצו, מברר עמם את עניינו ואת מהותו של עם ישראל ומרגיל אותם להיות שומרי חוק ושותפים נאמנים בכל מישורי החיים. הוא רואה בלימודי החול ובהעשרה תרבותית חלק בלתי נפרד מבניית אישיותו המלאה של האדם; הוא משתף את ילדיו ואת תלמידיו בדיאלוגים שונים עם בני נוער, מחנך אותם להתמודדות עם התקשורת ועם רשת האינטרנט ופועל יחד עמם במשימות לאומיות. בכך הוא ממשיך את דרכם של חכמים, המלמדים מה חייב אדם ללמד את ילדיו ואת תלמידיו.

ממלכתִי לכתחילה מנהל דיאלוג עם כל שכבות הציבור. הוא שמח על קיומה של אליטה במדינת ישראל ושואף להיות חלק ממנה בתחומים שונים, תוך כדי לימוד ממנה והשפעה עליה; הוא מתנחל בכל מקום בארץ ישראל, ודרך התנחלות זו הוא שותף בציבורים רבים - למן הקהילות בפריפריה דרך אנשי ההתיישבות ועד לעולים החדשים והמהגרים לארצנו; חלק בלתי נפרד מממלכתיותו הוא השותפות העמוקה עם העולם החרדי, שאף שאינו "ממלכתִי" הוא חלק בלתי נפרד ממדינת ישראל. מלבד זאת, אצל הציבור הזה הוא יכול לאכול ולהצטרף למניין; הוא אינו מחרים ואינו מוחרם, אינו מתבדל ואינו חושב על אנשי שלומנו בלבד.

ממלכתִי לכתחילה אינו קיצוני בדרכו. הוא אינו קיצוני בממלכתיותו, ויש בעולמו מקום גם לתנועות אחרות, וגם לתחומים אינדיבידואליים ורגשיים. הוא מבין כי

יהדות בתוך המודרניות גרמניה, ארצות הברית וישראל

ספרו של מיכאל מאיר "יהדות בתוך המודרניות" מתמודד עם שאלות הנוגעות ליהדות הישראלית בת זמננו - שאלות שהפרספקטיבה היהודית-גרמנית-אמריקנית של המחבר מעניקה להן חיוניות מעניינת בהתמודדות איתן

על הנאורות, מוסיפה להיות חיונית עבור היהודים.

מאחר שמאיר הוא היסטוריון מובהק של יהדות התפוצות המודרנית, יש עניין מיוחד בניסיונו (שנעשה בפרק השביעי בספר) להתמודד עם שאלת ההבחנה בין ההיסטוריה היהודית להיסטוריה הישראלית. סוגיה זו, שנעשית רלוונטית יותר ויותר ככל שההיסטוריה הישראלית מתבססת, מתגוננת ורוכשת עומק ואף הופכת לתחום דעת בין-לאומי, טרם זכתה לדיון שיטתי. האם ההיסטוריה הישראלית (שמאיר קובע שהחלה בשנת 1948 - אם כי גם על כך אפשר לחלוק) אינה אלא חלק

ההיסטוריה היהודית, מראשיתה במאה ה-19 ועד היום. כבר במאמר הראשון בחלק זה אפשר למצוא ביטוי לתפיסתו של מאיר בדבר ייעודו של ההיסטוריון היהודי. מאיר סוקר עמדות של היסטוריונים יהודים שונים בשאלת נקודת התחלתה של המודרניות היהודית, אך בסופו של דבר

בטווח הארוך, טוען מאיר, יהיה קשה יותר ויותר לראות בהיסטוריה הישראלית בכללה חלק אינטגרלי מההיסטוריה היהודית

הוא טוען שבימינו פחות חשוב לקבוע תאריך מוגדר כראשיתה ההיסטוריה היהודית המודרנית משחשוב לאפיין את תהליך המודרניזציה כבעל משמעות - הן ליהודי התפוצות, הן ליהודים בישראל. תהליך המודרניזציה, שבחלק משכבותיו של העם היהודי כבר נשלם זה מכבר - קובע מאיר במאמר השני - עודו מתרחש בקרב קבוצות יהודיות אחרות. מאיר אינו קובע עמדה ברורה ביחס לפוסט-מודרניזציה, אך עמדתו בנושא משתמעת מכך שהוא מסיים את המאמר ברמז שהמודרניות, המושתתת

גיא מירון

מיכאל מאיר, יליד גרמניה שהיגר לארצות הברית בילדותו, הוא דמות בולטת בעולם האינטלקטואלי של יהדות ארצות הברית. מאיר מלמד היסטוריה יהודית בקולג' של התנועה הרפורמית בסינסינטי, אוהיו (Hebrew Union College) ומשמש גם הנשיא העולמי של מכון "ליאו בק" לחקר יהדות גרמניה. מאיר פרסם כבר שני ספרים בעברית - האחד על "צמיחת היהודי המודרני" בגרמניה של המאה ה-19, והשני על תולדות תנועה הרפורמה ביהדות, שראשיתה בעיקר בגרמניה והמשכה בעיקר בארצות הברית. בספר שלפנינו הוא חוזר לשתי הזירות הללו, היהודית-גרמנית והיהודית-אמריקנית, שבהן התרחשו אולי שני המפגשים הדרמטיים והפוריים ביותר של היהדות עם העולם המודרני. אך בניגוד לספריו הקודמים, הספר שלפנינו אינו כולל חיבורים היסטוריים בלבד, ויש בו גם ממד אקטואלי שעשוי לגרום לקהל קוראים רחב יותר המתעניין בשאלות של זהות יהודית למצוא בו עניין. מאיר כולל בו גם רפלקסיה עצמית על חקר מדעי היהדות ועל הזיקה בינו ובין מחויבות וערכים יהודיים.

החלק הראשון של "יהדות בתוך המודרניות" כולל מגוון של עיונים בשאלת הכתיבה

ד"ר גיא מירון, דיקן מכון שכטר למדעי היהדות, עוסק בחקר יהדות גרמניה ומרכז אירופה.

"ממלכתי לכתחילה" מחנך את ילדיו להבנת עומק המשמעות של שיבת עם ישראל [לארצו], מברר עמם את עניינינו ואת מהותו של עם ישראל, ומרגיל אותם להיות שומרי חוק ושותפים נאמנים בכל מישורי החיים

¹ שמות י, ו.
² בראשית א, כח.

"אנו אומרים רק, שהעבודה ויגיע כפיים הם משאיפת היהדות, שמלבד ערך העבודה בתור תיקון העולם ויישוב העולם, רואה היהדות רק בעבודה אפשרות לחיות חיי צדק שלמים. ועל זה, על שאיפת היהדות, אפשר ללמוד, לא רק מן ההלכה כי אם גם מן האגדה ומכל ספרותנו העתיקה. היא מתבטאת לא רק בדיון, כי אם בעיקר במה שלפנים משורת הדין."

ר' ישעיהו שפירא ("האדמו"ר החלוני"), "ונעשית הישר והטוב"

מההיסטוריה היהודית, הסתעפות שלה? האם הכשרתם העיקרית של העוסקים בהיסטוריה ישראלית צריכה להיות בתחום "היסטוריה יהודית", או שמא הם יכולים לבוא ממגוון של תחומי דעת אחרים במדעי הרוח והחברה - כפי שלמעשה קורה בפועל - ואם כן, מה זה אומר על הקשר בין שני התחומים?

בניסיונו לאפיין את הדרך שבה יראה זאת היסטוריון עתידי, מאיר נוגע בפער ההולך ומתרחב בין ההיסטוריה היהודית להיסטוריה הישראלית, בעקבות דעיכתו הגוברת של זיכרון חוויית התפוצה בזיכרון הקיבוצי הישראלי. הוא אף גורס ש"זרם המהגרים היהודים מרוסיה, שמביאים עמם רק מעט חוויות כאלה, כמעט אינו מסייע להאטת מגמה זו" (עמ' 95). בטווח הארוך, טוען מאיר, יהיה קשה יותר ויותר לראות בהיסטוריה הישראלית בכללה חלק אינטגרלי מההיסטוריה היהודית - הן בגלל העלייה המתמדת במשקלם הכמותי והאיכותי של הלא-יהודים במרקם האוכלוסייה הישראלי, הן משום ש"אחוז הישראלים שחוויות יהודיות עיצבו את זהותם ממשיך לקטון" (שם). הקביעה האחרונה הזאת היא כמובן בעייתית מאוד, ואפשר לחלוק עליה. מאיר, כך נראה, מזהה אצל היהודים הישראלים תהליכים שביסודם הם דומים למתרחש ביהדות האמריקנית והמערבית בכלל; תהליכים שהם למעשה המשך והבשלה של המפגש עם המודרנה: האלמנט היהודי בזהותם חדל להיות טוטאלי, והופך להיות רק אחד ממגוון חוויות מעצבות זהות בעולם של זהויות ממוקפות. מאיר צופה, לפיכך, שבסופו של דבר תתגשש ההיסטוריה היהודית בתור תחום חלקי בהיסטוריה הכללית של היהודים בארצות מושבם, שישראל תהפוך למרכזית ביניהן. ההיסטוריה הישראלית תתבסס אפוא בתור תחום דעת עצמאי, שהעיסוק ביהודים וביהדותם יהיה חלק ממנו, אך בשום אופן לא ימצה אותו.

החלק השני של הספר וכן עיקרו של החלק השלישי עוסקים ביהדות גרמניה - תחום המחקר המקורי והעיקרי של מאיר. אין בפרקים אלה ניסיון לשחזר באופן מלא את

תולדות היהדות הגרמנית בעת החדשה, אך הקורא שאינו מתמחה בתחום ימצא בו בלי ספק נקודת מבט שונה מאוד ומאוזנת יותר מזו שהוצגה לאחרונה ב"דקוויאם גרמני" של עמוס אילון. מאיר מתעניין

איור: Dan Page

פחות בהתבוללות והרבה יותר ביצירתם ובהתפתחותם של דפוסי המחשבה והדת היהודית - בראש ובראשונה בהקשר של תנועת הרפורמה, שהוא משתייך אליה.

יהדות גרמניה, שבמובנים רבים הייתה חלוצת הקהילות היהודיות במפגש עם המודרנה, הפכה לסמל המובהק של המפגש הזה - על הפוריות התרבותית העצומה והערכים האוניברסליים הטמונים בו, אך גם על סכנותיו והקטסטרופה שהביאה

עליו את קצו במרכז אירופה. סמליות זו, כך נדמה, מרבה להעסיק אינטלקטואלים יהודים אמריקנים שרואים בקהילתם את מי שירשה מיהדות גרמניה את לפיד המודרנה היהודית, אך בה בעת מאמינים

שאחריהם תהיה טובה יותר. מאיר פותח את החלק השני בפרק רפלקטיבי שבו הוא מציג, מנקודת מבטו היהודית-אמריקנית, ארבע פרספקטיבות עכשוויות להתבונן בהן על ההיסטוריה של יהדות גרמניה במבט לאחור. אלו מסייעות לקורא להבין את הדומה, אך גם את השונה בין נקודת המוצא היהודית-הגרמנית המודרנית לזו של היהדות האמריקנית - את ההבדלים העמוקים ביניהן, שמספקים בסיס לאמונה שבאמריקה לא תישנה הטררגדיה הגרמנית.

בפרקים הבאים מאיר שב לגיבורי התרבות הקלאסיים של היהדות הגרמנית שמעסיקים אותו כבר עשרות שנים - משה מנדלסון, ליאפולד צונץ, אברהם גייגר, שמשון רפאל הירש, זכריה פרנקל ואחרים - ובוחן את עמדותיהם בשאלות יסוד שמוסיפות להיות אקטואליות בעולם היהודי גם כיום, כמו אופי האמונה שלהם בהתגלות, עמדתם בשאלת תפקידו של המחקר היהודי בעיצוב הזהות היהודית, ועוד. פן אחר של עיצוב התודעה הדתית היהודית המודרנית עומד, למשל, במוקד הפרק "מה נורא המקום הזה", שבו מאיר מציג תהליכי תמורה בתפיסת בית הכנסת בגרמניה של המאה ה-19 - הפיכתו מ"בית תפילה" למקום בעל קדושה משל עצמו ולמרכז הרוחני של החוויה היהודית. שני מאמרים מוקדשים להנהגה היהודית הגרמנית בתקופה הנאצית, ובעיקר לדמותו ולמורשתו של הרב ליאו בק, שמסמל יותר מכל אדם אחר את הדור האחרון של היהדות הגרמנית. היה זה רחוק מלהיות מובן מאליו, אנו למדים, שדווקא רב יהפוך ב-1933 למנהיג הייצוגי הבולט של יהדות גרמניה, שהרי היו בה שורשים עמוקים של מנהיגות פוליטית יהודית חילונית. מאיר מתייחס בקצרה לדרכו הפוליטית של בק, אך ניכר שהוא עסוק יותר בהערכת הפילוסופיה הדתית שלו, שעוצבה כבר הרבה לפני 1933, אך הפכה, לדבריו, למקור ההשראה העיקרי לדפוס המנהיגות שפיתח תחת המשטר הנאצי.

הפרקים שמרכיבים את החלק הרביעי של הספר, העוסק ביהדות אמריקה, טבועים

בחותם זיקתו של מאיר הן ליהדות גרמניה, הן לתנועה הרפורמית. מאיר פותח את החלק הזה בניסיון מקורי ליישם את "תפיסת המרכזים ההגמוניים המתחלפים" של שמעון דובנוב ביחס למעבר של מרכז היהדות המודרנית מגרמניה לארצות הברית. כידוע, היהדות הרפורמית באמריקה נוסדה בעקבות הגירתם של יותר מ-200,000 יהודים ממרכז אירופה הגרמנית ברבע השני והשלישי של המאה ה-19. גל ההגירה הזה יצר את התשתית הקהילתית והאינטלקטואלית לדמותה של היהדות האמריקנית, שקלטה מאוחר יותר את המיליונים שהגיעו ממזרח אירופה. המהגרים היהודים האלה שימרו את הגרמנית בתור שפת התרבות שלהם במשך תקופה לא קצרה, ואף קיימו זיקה פעילה עם העולם היהודי שהמשיך להתפתח ב"מולדת הישנה".

מאיר מתאר את התופעות האלה, אך ניכר שעיקר העניין שלו הוא בנקודה שבה החלה להבשיל בקרב יהודי אמריקה ההכרה שהמרכז היהודי החדש שהם מקימים עתיד להאפיל על זה שהותירו מאחוריהם באירופה, ולשמש פרדיגמה מוצלחת יותר של היהדות המודרנית. כבר בשנות ה-60 של המאה ה-19 החלה לעלות בין דוברים יהודים בארצות הברית קולות של ביקורת על העולם האירופי, שייצג בשבילם זיכרון היסטורי של דיכוי, והם העמידו מולו את החירות האמריקנית בתור אידאל עליון. הקולות האלה נדחו על הסף - לעתים אף בזלזול ממש - על ידי כמה מדובריה של היהדות הגרמנית, אך המציאות עשתה את שלה, ואתוס עצמאי של יהדות אמריקנית החל להתגבש, כך מראה מאיר, עוד לפני גל ההגירה ההמוני ממזרח אירופה. שני פרקים אחרים בחלק זה מתמקדים בסוגיה נוספת שניצבת במרכזו של סדר היום הרעיוני של מאיר - היחסים בין התנועה הרפורמית

באמריקה לציונות. מאיר מנסה להתמודד עם הדימוי האנטי-ציוני של התנועה הרפורמית, לפחות בעשורים הראשונים של פעילותה, ומציג כמה דמויות בולטות של אישים רפורמים שתמכו בציונות, בראש ובראשונה בגרסה הרוחנית-תרבותית שלה מבית מדרשו של אחד העם.

כיום, טוען מאיר, צפוי החוקר היהודי בתפוצות להתמקד בשאלות היסטוריות ואקטואליות הנוגעות לקיום היהודי וליהדות בתור קהילת מיעוט; החוקרים הישראלים, לעומת זאת, צפויים להעמיק יותר בחקר הציונות ושורשי הישראליות

הקורא העברי עשוי לגלות עניין מיוחד בחלקו האחרון של הספר, "ערכים ומחויבות", שבו דן מאיר בקשר המורכב בין העיסוק במדעי היהדות למימוש המחויבות היהודית. מאז ראשיתם של מדעי היהדות, בתחילת המאה ה-19, התמודדו העוסקים בהם עם המתח שבין השאיפה ליצור מדע מודרני, אובייקטיבי

ונקי מכל הטיה פוליטית ובין התפיסה של פעילותם בתור חלק ממחויבותם היהודית, ואף בתור מלאכת קודש. מדעי היהדות שיקפו את דמותה של החברה היהודית שבה נוצרו. כך התגבשה בבתי המדרש לרבנים בגרמניה תפיסה היסטורית דתית שינקה מערכי האמנציפציה, ואילו במזרח אירופה התפתחה אסכולה היסטורית יהודית לאומית בעלת אופי חילוני יותר.

מתוך הפרספקטיבה הזאת מעניק מאיר לקוראיו דין וחשבון על מצבם של מדעי היהדות בימינו - עידן שבו חקר היהדות זוכה לצמיחה ולהכרה אקדמית חסרת תקדים באוניברסיטאות צפון אמריקה ולמיסוד נרחב גם באוניברסיטאות ישראל (הדברים, שנכתבו לפני שנים אחדות, אינם מתייחסים למשבר העכשווי באקדמיה הישראלית, ובעיקר במדעי הרוח והיהדות). בתור מי שלימד בארצות הברית ובישראל כאחד, מאיר מתאר את הדומה ואת השונה במגמות ההוראה והמחקר בשני המרכזים. כיום, ועוד יותר מכך בעתיד, טוען מאיר, צפוי החוקר היהודי בתפוצות להתמקד בשאלות היסטוריות ואקטואליות הנוגעות לקיום היהודי וליהדות בתור קהילת מיעוט ובתור תרבות של מיעוט; החוקרים הישראלים, לעומת זאת, צפויים להעמיק יותר בחקר הציונות ושורשי הישראליות. חלוקת העבודה הזאת היא במובנים רבים תהליך טבעי ובלתי נמנע, אך היא טומנת בחובה גם סכנה לאי-הבנה גוברת והולכת בין שני המרכזים היהודים הגדולים. מדעי היהדות, כך נראה, יצטרכו לגשר לא רק על הפער בין מקורות העבר ליהודים החיים בהווה, אלא גם על הפער ההולך ומתרחב בין המרכזים היהודים בעולם - משימה שהספר שלפנינו מרים תרומה חשובה בהתמודדות איתה.

¹ מ' מאיר, יהדות בתוך המודרניות - חיבורים על ההיסטוריה והדת היהודית, עם עובד, תשס"ז

"עלינו לשאוף לתחייה דתית של העם המתקבץ במדינה. מפעלנו מניח את היסוד למהפכה רוחנית ונפשית שתקיים את רציפות הקשר עם העם, אלוהיו ותורתו אשר רק הם נותנים מענם וחיים להתרחשויות הכבירות שאנו עדים להן".

אברהם (רודי) הרץ, על בעיות בחינוך, "עמודים" 1961

וְנִתַּתְּ בֵּהֶם סִימוֹנִים

על שירתה של בת-שבע שריף

לי ממן

בביטויים השאלים משפת הרחוב או הסלנג - מצוי באחד מספריה המוקדמים של שריף - **מלות כיבושין** (הקיבוץ המאוחד, 1974):

קפוט
שְׁאָהֶבָה נִפְשִׁי הַכֹּל הוֹלֵךְ לוֹ לְאִטּוֹ קפוט,
לְאוּ כָּל אֵימַת יְכוּל אֶתָּה עוֹזֵב אֶת הַמְצִיאוֹת,
בְּקֶצֶב מְשֻׁלָּךְ, בְּעֶצֶב מְשֻׁלָּךְ,
בְּמָה שְׁמֹתֶפֶתִים לְקִרָא סָתָם: טוֹחַ רְאִיתָךְ.

חֲכָה חֲכָה שְׁאָהֶבָה נִפְשִׁי, אֹלִי אֹלִי יִטָּה עָלַי רְאִשִׁי בְּעָרֵב בְּעָרֵב לְכָף שֶׁל זְכוּת.
מְלָה כְּמוֹ קפוט, גַּם לָהּ רְשׁוֹת לְבָכוֹת בְּדֶרֶךְ הַמוֹנִית,
לְנִגְס פְּרוֹסָה שֶׁל לַחֵם-שִׁיר-שְׁחוֹר הַמְטֻרָטֵר בְּרֵאשׁ,
בֵּין הַמְגֻדְנוֹת הַמְשֻׁנְעוֹת בֵּין הַשְּׁוֹרוֹת.

בשיר אחר של שריף - "במה מברכים" (מתוך **ביצוע שיר אהבה**, הקיבוץ המאוחד 1972), משתמשת המשוררת במודל של ויכוח הלכתי כדי לחשוף את תפיסת עולמה. ההבחנה הכמו-הלכתית ("במה מדליקים ובמה אין מדליקים") אינה הבחנה בין מותר לאסור מן הבחינה הדתית; למעשה, היא איננה הבחנה כלל, שכן היא מציינת רק את מה שראוי לעשות, ובאופן מטפורי בלבד, בניגוד גמור להלכה הפרקטית:

...בְּמָה מְדַלִּיקִים וּבְמָה אֵין מְדַלִּיקִים.
מְדַלִּיקִים בְּאוֹר הַמְצִיאוֹת
מְדַלִּיקִים בְּלֹא-פֶתַח מְשׁוּם תְּחוּשׁת
קְבִיעוֹת.
מְדַלִּיקִים בְּהַכְנָעוֹת לְצוֹ חַיִּי הַמְמַשׁ
שֶׁל הַנְּפִשׁוֹת הַוְּיֹת מְגֻדָּשׁ

מחשבה.
מְדַלִּיקִים בְּפוֹרְיוֹת הַמְעֵשָׂה הַנְּעֵשָׂה
וְהַחֲזוֹי מִיָּד מִכַּח הַיּוֹתוֹ הַמְעֵשָׂה
הַנְּרָאָה לְעֵין בְּלִתי-מְשֻׁקֶפֶת בְּסוֹף
מַחְשְׁבָה בְּמַחְשְׁבָה תְּחִלָּה
וְהַמְעֵשָׂה כְּאִמְצָע לָהּ, מִמְּנָה וְאֵלֶיהָ.

לעתים קרובות בשירה של שריף הבאת השפה המקראית למרחב האישי מתרחשת תוך כדי שינוי מוחלט של המשמעות. בשירה "ברגע של.." (גם הוא מתוך **ביצוע שיר אהבה**) השינוי הוא למעשה היפוך - המלים שמשמשות במגילת "שיר השירים" לתיאור האוהבים, משמשות את שריף לתיאור חוויה של בידוד. הבידוד הוא זה שממלא בנרטיב שלה את תפקידו של הדוד האוהב - הוא זה שבהיעדר אוהב, הופך את עצמו מהיעדר ליש, ו"מארח חברה" לדוברת:

...
הִנֵּה, קוֹל בְּדוֹדִי דוֹפֵק,
הִנֵּה בְּדוֹדִי בָּא. בְּדוֹדִי בְּחִבּוּקוֹ,
וְהַלִּילָה הָאֲרֻכָּן.
וּבְלִבְדָךְ
הִלְכָן.

ניסוי דומה בשפה עושה שריף גם בשירה "סוף דבר" (מתוך **מלות כבושין**): בשיר האחרון שונו ניקוד המלים והגייתן, והנה כאן בוחנת המשוררת כיצד המרתה של האות כ' באות ק' בפסוק מספר קהלת תשפיע על משמעותו, וחשוב מכך: אילו רובדי משמעות חדשים יחשוף השינוי הזה:

סוֹף דְּבַר הַקּוֹל נִשְׁמַע, כִּי זֶה קוֹל הָאָדָם,
חָבֵל חֲבָלִים הַקּוֹל, כִּי זֶה קוֹל הָאָדָם,

מֵה יִתְרוֹן לְאָדָם בְּכֹל
גַּם אִם בְּתַרְדֵּמָה שְׁפָתָיו נְעוֹת,
אֲבָל קוֹלוֹ קוֹלוֹ לֹא יִשְׁמַע.
[...]

2. הדוגמאות הללו מנסות להאיר יסוד שנראה לי מרכזי בשירתה של בת-שבע

שימוש בשפה או במודל הלכתי בידי משוררת-אישה ולחופש הפרשני שהיא נוטלת ביחס אליהם במסגרת המעשה הספרותי, יש גם משמעות אידאולוגית

שריף, ובכל זאת, חשוב לציין כי מדובר רק באחד היסודות. זירת המפגש של שריף עם השפה אינה מתרחשת רק באותה "מעבדת ניסויים לשונית". נוסף לשירים האלה יש לשריף שירי אהבה לא מעטים, כמו גם שירי תפילה והודיה. המשותף להם הוא שבכולם מתבצע מעין מפגש - והוא כמעט תמיד מופלא ונדיר - בין חוויית העולם החד-פעמית של המשוררת ובין השפה. המפגש הזה מופלא כל כך דווקא מפני שתמיד קיים הפער בין השניים - פער שהמשוררת מצמצמת באמצעות הומור, או שילוב בין משלבי שפה שונים, או שיבוש של ציטוט כזה או אחר. ה"תפריים" הללו, שבאמצעותם שריף מנסה לאחות את הפער, אינם מדגישים אותו; ההפך הוא הנכון - התפריים הללו הם למעשה הניסיונות לקירוב, לצמצום הפער בין שירה נשית שאינה שירה דתית (אף על פי שבאחדים משיריה של שריף בהחלט ניכר פאתוס דתי) ובין שפה מקראית או מודל חז"לי הלקוחים ישירות מעולם דתי-פטריארכלי במובהק. השיבושים, ההומור והעירוב בין משלבי השפה הם הסימנים שבת-שבע שריף נותנת בשפה הזו כדי להופכה לשלה, גם לשלה. מעשה כזה אינו

בעל משמעות פואטית גרידא: לשימוש בשפה או במודל הלכתי בידי משוררת-אישה ולחופש הפרשני שהיא נוטלת ביחס אליהם במסגרת המעשה הספרותי, יש גם משמעות אידאולוגית. בין שהמשוררת מתכוונת לכך ובין שלא, היא מצהירה שהיא בת-בית בשיח היהודי-הלכתי כשהיא ממשיכה את מעשה הפרשנות, גם אם לא לצרכים הלכתיים. כשבת-שבע שריף עושה בשפה הזו כבשלה, השפה הזו הופכת להיות שלה. גם שלה. ואולי, אם יוסר מספריה האבק שדבק בהם, תהיה השפה הזו גם של אלו שתכתובנה אחריה, ובהשראתה.²

לתקוה ואבי ורונו
הַמְקַרָּה עֲלֵיוֹתָיו
פֶּתַח גַּג הָעוֹלָם
לְפִשׁוּטֵי הָאָדָם
וּלְפִרְחֵי חֲלוּמָם
בְּשִׁבְתָּם וּבְקוּמָם וּבְהִלָּכָם

הַמְקַרָּה עֲלֵיוֹתָיו
פֶּתַח גַּג הָעוֹלָם
לֹא רַק כִּי פָּנָה הַיּוֹם
אֶלָּא כִּי לֵיל כּוֹכְבִים
מְחַבֵּק אוֹתָם
לְמַעַלָּה
וְכֹל צִיץ וְעֵלָה נוֹבֵל
וְחֵלּוֹם נוֹפֵל נִפְתָּח וְנִפְרָח לְגַג הָעוֹלָם.³

¹ תודה מיוחדת לדפי אגם-סגל, שבזכותה התודעתי לראשונה לשירה של בת-שבע שריף וליופיים.
² רעיון "ביות" השפה במסגרת מעשה האמנות כאקט פמיניסטי הועלה, אם כי באופן אחר, על ידי ד"ר תמר הס, ברשימתה "פואטיקה של עץ תאנים: פנים פמיניסטיות בשירתה המוקדמת של דליה רביקוביץ" (מכאן, כרך א')
³ מתוך: שריף, בין זמן הכנת לזמן ירושלים, 2006.

תיקון ליל שבועות של תנועת "נאמני תורה ועבודה" בשיתוף המניין השווינוני בקעה

מתנ"ס בקעה, רחוב יששכר 3, ירושלים

22:45 - שרה פרידלנד בן-ארזה

"דברים שלא נגלו למשה"
בדרשות הרבי מאיז'ביצא והרב צדוק הכהן מלובלין

23:45 - ד"ר אבינועם רוזנק

מתן תורה, נבואה והאמת
הכניסה לערפל

24:30 - ד"ר אריאל פיקאר

"אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם"
צדק ואמת במסורת היהודית

01:15 - יהושע גרנט

תורה שקדמה לבריאת העולם בעיני פייטנים קדומים

02:00 - לימוד בהנחייתם של חברי

בית המדרש "רעים"

"משה קיבל תורה מסיני"

תפיסה מקראית או תפיסה חז"לית?

לב שבעבודה

על המשכיות וחידוש בתפילה

לעתים נדמה שאנו נמצאים בתקופה שבה כל השינויים שהתחוללו הפכו כבר לקבע ול"חדש אסור מן התורה". כל ניסיון חידוש בבית הכנסת מתקבל מיד בחשדנות, ומקוטלג כלא ענייני ומתריס. מגמה זו זרה לעולמה של התפילה, שהפכה לבית מדרש שאין בו חידוש

אורי קרויזר

לע"נ חברנו היקר ג'רלד קרומר ז"ל
איש תפילה ושליח ציבור

מחפשים מקום תפילה

בשנים האחרונות הפך בית הכנסת למוקד עניין; הן מהצד המוזיקלי - לדוגמה, בבתי כנסת רבים החלו להכניס תפילות בנוסח ר' שלמה קרליבך - הן בהפיכת בית הכנסת למקום שוויוני יותר לנשים. ישנו עיסוק גם בתוכן התפילה, בעיקר בהתכנסויות שמטרתן להתכונן לתפילות הימים הנוראים. אך דומה שהתפילה עצמה וסידור התפילה עצמו לא זכו לאותה תשומת לב. שנים לא מועטות אני עסוק בתפילה, בתור שותף בבניית קהילה חדשה, בשעות אינספור של דיונים על שוויוניות ועל הפיכת התפילה לדבר משמעותי, ובתור בעל תפילה בימים הנוראים.

במהלך חיפושינו אחר מקום תפילה למשפחתנו השתתפנו בתפילות בקהילות שונות. המסקנות שהגענו אליהן בעקבות ההתנסויות האלה אינן מעודדות. אם נודה על האמת, עושה רושם שהתפילה בציבור אינה מצליחה לעורר עניין רב ויוצרת פרקי זמן אבודים רבים. עלוני פרשת

אורי קרויזר הוא נגר, רכז הקהילות בארגון "קהילות שרות פיוט וניגון" ומנחה את "קבוצת הפיוט המתקדמת" בירושלים מטעם הארגון.

השבוע המתרבים וספרי הקודש והמחקר שאנשים דואגים להביא לעצמם, דומה שנועדו למלא את החללים בתפילה. ישנן קהילות שמציעות שירה רצופה כמעט של כל מרכיבי התפילה ובכך שומרות על ריכוז המתפללים, אך לעתים רבות מדובר

הצורך לחדש נובע מתוך רצון לחזור לרוח התפילה, בבחינת "חדש ימינו כקדם" - קשור לקדום

בהעברת המוקד מהתפילה לשירה בציבור (אמנם יש דמיון בין השתיים, אך הן לא זהות). האם הכרח הוא שתפילה תיצור שעמום?

"וכשאתה מתפלל אל תעש תפילתך קבע אלא תחנונים לפני המקום ברוך הוא". מאז החלו נוסחאות הקבע בתפילה להתגבש, יש מתח בין הקבוע למשתנה. מחד גיסא, יש מקום לקבוע ולשגור - למסגרת האחידה; מאידך גיסא, עולה דרישה לא להתקבע ולהשאיר מקום לחידוש: "ר' אבהו בשם ר"א: ובלבד שלא יהא כקורא באיגרת; ר' אחא בשם ר' יוסי: צריך לחדש בה דבר בכל

לנוסח הקבוע, אלא נאמרו במקומו. הקהל היה מחכה ודרוך לקראת "הופעת האמן" - מה הכין החזן הפעם? בגניזה הקהירית נמצאו מערכות רבות של פיוטים שהתאימו את תפילות השבת לפרשת השבוע. החזן שר את הפיוטים הללו בעזרת משוררים, וחלקם אף הכילו קטעים מקהלתיים. לא רק לשבת חיברו הפייטנים יצירות; בגניזה נמצאו נוסחים חלופיים אף לתפילות העמידה של ימי החול. הדעת נותנת שלא כל חזן כתב יצירה לכל תפילה ולא בכל בית כנסת התרחשה התופעה, אבל אפשרות כזאת הייתה קיימת ונעשה בה שימוש רב. אמנם התעוררו מחלוקות רבות על מנהג זה במקומות שונים ובתקופות שונות, אולם הנוסחים הרבים שהגיעו לידינו יכולים להעיד על היקף התופעה ועל התבססותה במשך תקופה ארוכה.

סכנת ההתקבעות מאיימת גם על החידוש בתפילה. החידוש עצמו עלול להפוך לקבע, כמו שכתב פליישר: "גם התפילה המפוייטת סופה שקפאה בלשונה ובניסוחה ונעשתה מעין 'נוסח קבע מפוייט'".

התפילות המתחדשות והנוסחים החלופיים שיצרו החזנים נעלמו לגמרי עם המצאת הדפוס. עד אז היו סידורי הקהילות השונות שונים אלו מאלו. לכל קהילה היו הפיוטים והפייטנים החביבים עליה, והמאורעות שהטביעו את חותמם בתפילות שהתחברו במהלכם ובעקבותיהם⁵. מתוך שיקולים כלכליים השמיטו המדפיסים רבים מהקטעים האלה, ונתנו מקום רב יותר לנוסחאות הקבע המשותפות לקהילות רבות. הסידורים והמנהגים המקומיים שהכילו את ההתפתחות, את החידוש ואת הרלוונטיות פינו את מקומם לנוסח הקבוע המאחד.

סוג אחר של חידוש מצוי בתפילות "קבלת שבת", שחבורה במאה ה-16 בצפת. תפילות יחיד ומנהגי יחיד מצאו דרכם אל תפילות הרבים. מסופר על ר' חנינא ור' ינאי שבערב שבת היו לובשים בגדי שבת ואומרים: "בואו ונצא לקראת שבת המלכה", "בואי כלה בואי כלה". בעקבות מנהגים אלה היו האר"י ותלמידיו לובשים בגדי לבן ויוצאים לשדה לקבל את פני השבת. הם הנהיגו לומר שישה מזמורי תהילים ואת הפיוט

"לכה דודי", שאמירות של שני החכמים משוקעים בו. מנהג זה של המקובלים התפשט לקהילות רבות מאוד והתפתח לחידוש נוסף. "מצפת התפשט המנהג לזמר הרבה בקבלת שבת, עד אשר התחילו להשתמש בכלי זמר לקבלת שבת בבית הכנסת. והמנהג הזה היה מפורסם ומקובל באירופה בסוף המאה השבע עשרה: 'ולכן קבלת שבת הוא בשמחה גדולה ובשירים נעימים ובכמה קהילות מקבלים השבת בבית הכנסת בכלי זמר עם המנגנים ומשוררים יחד'...⁷ האר"י ותלמידיו הוסיפו לתפילות הקבע של שבת טקס חדש שלא היה כמוהו. אמנם הם נשענים על מנהג של ר' חנינא ור' ינאי, אך הטקס הקבוע המיועד

לחבורה הוא חידוש שלהם. לא זו אף זו, קהילות נהגו להתאסף לפני שבת לאמירת מזמורי "קבלת שבת", והוסיפו למנהג זה כלי נגינה. חידוש זה בתפילה, כמו חידושים אחרים, גרם להתנגדויות, וזו כנראה הסיבה ש"קבלת שבת" נאמרת מהבימה ולא מתיבת החזן. ההתנגדויות האלה לא הצליחו לעקור את המנהג; אולי דווקא להפך. וכך זכתה תפילת "קבלת שבת" והיא מופיעה בכל נוסחי התפילה של כל העדות.

הצורך לחדש נובע מתוך רצון לחזור לרוח התפילה, בבחינת "חדש ימינו כקדם" - חידוש שמטרתו להיות קשור לקדום. אין כוונתי שעלינו לחזור לתקופת הפייטנות ולהשיל מעלינו את תפילות הקבע, אלא

צילום: מאורי ציון גוטליב

לחזור למצב שבו החידוש הוא חלק מהותי לעולם התפילה.

היכולת להתפלל תפילה אישית דורשת לימוד ויישום. לא לחינם נקראה התפילה "עבודה שבלב" - דבר הדורש עבודה. התרגלנו להסתמך על הסיודור ועל נוסחאות קיימות, ואיבדנו את היכולת הטבעית פשוט להתפלל את חיינו. השאיפה לכך לא נעלמה לגמרי. כך אני מפרש את סוד הצלחתו של הספר "תפילת נשים". הגילוי שאפשר להתפלל על כל מאורע בחיים, הן בשמחה הן בעצב, ולא רק שאפשר אלא שיש מסורת מפוארת של תפילות כאלה, הוא גילוי מרגש.

קהילות שרות

חידוש בתפילה הוא דבר מורכב ומסובך. היכולת לחדש דבר ועם זאת לשמור על האופי ועל האפיונים המובהקים של מסורת התפילה אינה פשוטה. אולם אופני החידוש קיימים בסביבתנו, והם דורשים את תשומת הלב ואת האומץ להבחין, להכיר, ללמוד ולאמץ מסורות של חידוש. בחמש השנים האחרונות אני זוכה, במסגרת הארגון "קהילות שרות פיוט וניגון", לעסוק בלימוד אינטנסיבי של מסורות הפיוט, השירה והתפילה של עדות ישראל השונות. עולם עשיר ומגוון מאוד של תכנים ומוזיקה יוצא לאור, ופותח קשת שלמה של רגשות ומחשבות. במסורות רבות קיימים מנהגים וטקסים ייחודיים. חלקם משולבים בתוך התפילה ורבים מהם נערכים באירועים מחוץ לבית הכנסת.

האתגר של רענון התפילה הוא משימה קהילתית. התוספות והשינויים אינם צריכים להתרחש בכל תפילה ותפילה, אך אמורה להיווצר אווירה שתאפשר היווצרות של דבר חידוש בכל התכנסות. עם הזמן ייווצרו מקומות מסוימים לאורך תפילה שבהם כל בעל תפילה יוכל לבחור לחדש בהם דבר. מהן האפשרויות לחידוש? אציג כמה דוגמאות שהן אך מעט במגוון הרחב הקיים במסורות התפילה. חלקן כבר ממומשות בכמה קהילות.

הכנה לתפילה

בסידורים רבים מופיע לפני תפילת השחר "סדר השכמת הבוקר", "תפילה קודם

תפילה", או נוסחאות אחרות. המשותף לכל אלה הוא אסופה של פסוקים ופיוטים העוסקים בבקשה על התפילה, בהודיה לקב"ה על עצם ההתעוררות מן השינה, שאינה מובנת מאלה, ופיוטי דבקות שמטרתם להכשיר את הלב לתפילה. פיוטים כגון "ידיד נפש", "שחר אבקשך", "אודה לאל לבב חוקר" ו"כל ברואי מעלה ומטה", הם רק דוגמאות לעשרות פיוטים שמופיעים בסידורים שונים (בעיקר בנוסחי אשכנז ועדות המזרח), המלווים בהמלצות

חמות לאומרים ולשוררם קודם התפילה. ההכנה לתפילה הייתה מושרשת מאוד במסורות התפילה. היא זכתה לנוסחים רבים, נאמרה ביחיד או בציבור - ובימינו נעלמה כמעט לחלוטין. אפשר לחדש את המסורת הזו בבית הכנסת על ידי בחירת פיוטים, פסוקים וניגונים שונים ושילובם בתחילת התפילה. הנוסחים הרבים הקיימים והלחנים החדשים המתרבים מאפשרים ליצור מגוון רחב מאוד של קטעי "הכנה לתפילה", המשתנה תדיר מקהילה לקהילה - הן במנגינות, הן בפיוטים והן בנושא (שחר והשכמה, בקשה על אפשרות

להתפלל, יצירת כוונה ועוד. בקהילות שבהן חברים מוזיקאים ניתן להזמין לחנים חדשות, ובכך לתת ביטוי לכוח היצירה הנעדר בבית הכנסת.

בקבוצת הכשרת מנחים ופייטנים שקיים ארגון "קהילות שרות" הרכבתי סדר השכמת בוקר שעסק בהתעוררות, בשיחה עם הנשמה ובעמידה מול הקב"ה. כללתי בו פיוטים ופסוקים ממסורות ועדות שונות. הפייטנים שגדלו על המסורות המזרחיות ומורגלים באלתור מוזיקלי ("מְאָל"), שרו את קובצי הפסוקים בין הפיוטים והכשירו את הלבבות לקראת הפיוט הבא. השילוב בין סוגי המוזיקה (אשכנז, מרוקו, ספרד-ירושלים ובבל) לפיוטים שנכתבו בזמנים שונים ובמקומות שונים יצר פסיפס מרגש והקשרים טקסטואליים מעניינים מאוד. קהל המשתתפים, שכלל נשים וגברים, היה מגוון מאוד באמונות, בארצות המוצא ובגילים. המשותף לכולם היה לימוד עולם הפיוט והיכרות עם מגוון מסורות. היכולת לשוטט בין המסורות והתחושה שבכל מפגש אפשר להרכיב אוסף חדש של תוכן ומוזיקה פתחו מרחבים הן למי שהיה רגיל בתפילה, הן לאלו שלא רגילים בכך.

שירת הבקשות

בכמה קהילות התפתחה מסורת מפותחת מאוד של "שירת בקשות". "שיר ידידות" של יהדות מרוקו ו"שירת הבקשות" הספרדית-ירושלמית (חלבית) הן מסורות שזכו לשימור בכמה בתי כנסת, ובימים אלה זוכות לתחייה מחודשת ומרגשת. "שירת השבחות" של יהודי בבל ומסורת ה"מפטירים" הטורקית, שהלכו ונעלמו, זוכות גם הן לעיסוק מחודש. יש מקום לתיאור רחב של מסורות אלו ושל ההבדלים ביניהן, אך מקוצר היריעה אציין רק שהמשותף לכולן הוא הקימה באשמורת הבוקר (על פי מנהגי מרוקו וספרד-ירושלים - רק בשבתות החורף, ועל פי מנהגי יהודי בבל - בכל יום) לצורך שירת פיוטים. מתכונת השירה הזאת, שנתגבשה במשך מאות שנים, נערכה במאה הקודמת והיא כוללת יצירות עתיקות וחדשות כאחד. במסורות אלו קיימים מאות רבות של פיוטים ולחנים מושרים, שהם אוצר גדול - מקור ללימוד ולשימוש באירועי תפילה אחרים. מאגר ממוחשב המכיל מאות

פיוטים של המסורות השונות, במגוון רחב של מנגינות, לחנים וביצועים - ישנים וגם חדשים - מצוי באתר "הזמנה לפיוט". פיוטים אלה מיועדים לכל אירועי השנה ומעגל החיים, וזמינים לכל דורש. מנגינות רבות מתאימות גם למי שלא רגיל לסגנון שירה שונה מזה שעליו גדל.

אירועים מיוחדים

אפשר גם ליצור כינוסי תפילה מיוחדים לרגל אירועים שונים בקהילה, גם בשמחות וגם בעצב. לדוגמה, לילדים העולים לכיתה א' ניתן לעצב טקס תפילה המבוסס על מנהגים קיימים ועל יצירות ותפילות חדשות. המנהג הזה פשט בכמה קהילות, אך על פי רוב הוא נועד לציין את האירוע ולא נערך כתפילה. הטקס הזה יכול להתקיים באמצע השבוע בלוויית כלי נגינה, או בתפילת השבת. הרצון לחוג יחד מאורע מעין זה יכול להניע עיסוק מעניין בלימוד מסורות ומנהגים קיימים, במחשבה על דברים חדשים שניתן לשלב בטקס ובמעורבות של חברי קהילה וחברות קהילה בעלי ידע וכישרונות שונים. אירוע כזה יוכל לקרב את הילדים לתפילה. בבתי כנסת רבים אני מרגיש כמו בסיפור על "החליץ מהמליץ", שהותיר עולם בלי ילדים. חינוך לתפילה צריך להיעשות כבר מגיל רך בתוך בית הכנסת, ולא רק ב"תפילת ילדים" המוציאה ומרחיקה את הילדים מההתרחשות עצמה.

סידור התפילה משופע בתפילות יחיד שזכו והפכו לתפילת הרבים: תפילה הנאמרת בשבת מברכים בנוסח אשכנז - "יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום" וכו', מקורה בתפילתו הפרטית של רב⁶; הקטע המסיים את תפילת העמידה - "אלוהי נצור לשוני מרע" וכו', הוא תפילתו של מר בריה דרבינא⁷, ועוד. בחיינו אנחנו מתמודדים עם מצבים רבים ומורכבים שמורגש בהם הרצון והצורך לשאת תפילה: במישור הציבורי - מצב ביטחוני, ריבוי העוני, תאונות דרכים, יציאה למלחמה ועוד; במישור הפרטי - מצוקה כלכלית או בריאותית, או להבדיל - קניית דירה, לידה, סיום לימודים, קבלת עבודה חדשה ועוד - אך תפילה כזו אינה קיימת. עלינו ללמוד ולאמץ את שפת התפילה כיחידים וכציבור, לעודד ולהזמין יחידים לחבר תפילות לשלבן בתוך התפילה, להפוך

אותן לזמינות לכל מי שנצרך להן ולהרגיל אותנו לתפילות שאינן כתובות בסידור.

טענות רבות נשמעות על אורך התפילה, ולכאורה הן דוחות כל אפשרות לתוספת. ישנה אפשרות מעשית, לאחר לימוד מעמיק ואמיץ, לקצר במקומות שאינם נחשבים מבחינה הלכתית לגרעין החובה של תפילת הקבע, ולאפשר בכך את קיצור התפילה הקיימת ואת הוספת החידושים שלא יהפכו

האתגר של רענון התפילה הוא משימה קהילתית. התוספות והשינויים אינם צריכים להתרחש בכל תפילה ותפילה, אך אמורה להיווצר אווירה שתאפשר היווצרות של דבר חידוש בכל התכנסות

לטורח על הציבור. עיקר הדגש מושם כיום על שילוב הנשים בתפילה ובחלל בית הכנסת. לדעתי עיסוק זה חשוב כדי לאפשר לכל הקהל, נשים, גברים וילדים, לעסוק בדבר המרכזי - התפילה וסידור התפילה עצמו, שנתר מאובן. רק לימוד, העזה התנסות ויצירה יוכלו להפיח חיים בתפילה, להפוך אותה לכלי רב משמעות בחיינו ולקרב אותנו ואת ילדינו לעולמה.

1 משנה אבות ב, טז
2 ירושלמי ברכות פ"ד, ה"ד.
3 ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים תשל"ה, עמ' 49.
4 שם, עמ' 64.
5 דוגמת תפילת "אב הרחמים", שנכתבה על אירועי מסע הצלב הראשון בשנת 1096, ונאמרת עד היום לפני תפילת המוסף בנוסח אשכנז.
6 בבלי שבת קיט, ע"א.
7 א"צ אידלון, הנגינה החסידית - ספר השנה ליהודי אמריקה, ניו יורק תרצ"א (מופיע באתר "דעת").

היכנסו לאתר התנועה

וחיתמו על העצומה לחיזוק

החינוך הממלכתי-הדתי:

עצומה לחיזוק החינוך היסודי-

הממלכתי-הדתי

אנו, אנשים ונשים מכל זרמי הציונות הדתית, מאמינים כי החינוך הדתי צריך להיות משותף לכולם.

דאגתנו לחינוך אמיתי מחייבת כילדינו ילמדו במערכת שאינה סגורה ומתבדלת אלא מקבלת ופתוחה לקבוצות שונות. חינוך נכון לחיי תורה ומצוות, הכולל יכולת התמודדות בעולם המודרני, יכול להתאפשר במיוחד במקום בו הילד חי יחד עם תלמידים שאינם בדיוק כמותו.

אחריותנו לכלל ילדי ישראל מחייבת את כל מוסדות החינוך של הציבור הדתי לדאוג לתלמידים בכל הרמות ובכל הקבוצות הקיימות בו, תוך שמירה על רמתו הדתית הגבוהה של בית הספר. כל תלמיד המשתייך לזרם הדתי, זכאי ללמוד בכל אחת ממערכות החינוך של זרם זה. אין לאפשר בחינוך היסודי הדתי מיון של תלמידים מסיבות לא ענייניות.

אחריותנו לצדק חברתי מחייבת את חיזוק החינוך הציבורי ואת בלימת תהליך ההפרטה העובר על החינוך הדתי.

לפינך אנו קוראים לציבור הדתי כולו לגלות אחריות ולשלוח את בניו למערכת חינוך זו.

אנו קוראים לרשויות המופקדות על תקציבי המדינה לחזק את החינוך הממלכתי על פני החינוך המתבדל.

פורום י"ב בחשוון

פורום י"ב בחשוון הוקם בחודש אייר תשס"ז - מאי 2007 על ידי ארגונים ציונים-דתיים, אישים ופעילים מרכזיים מכלל הקשת הפוליטית, כדי לעודד את הסובלנות, הפתיחות ודרך הארץ שקדמה לתורה.

הפורום יפעל לגיוס תמיכה ציבורית וכלכלית להקמת בתי כנסת, תנועות נוער, בתי-ספר, ישיבות, אולפנות, מדרשות ותנועות רעיוניות שיחנכו ויפעלו בדרכי נועם לאהבת התורה, לאהבת ישראל ולאהבת האדם. הפורום יפעל להפגנת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, מוסרית ונקיית כפיים. יחנך לשמירה על החוק וכיבוד מוסדות המדינה, סמליה וראשיה ויחתור לפתיחות ולסובלנות כלפי דעות שונות בחברה הישראלית.

תנועות הפורום יתמודדו עם השינויים המתחוללים בחברה הדתית, כגון: עולמה ומקומה של האישה בחברה, תוך מחויבות למקורות ההלכתיים. הפורום יפעל להשוואת מעמדן של נשים בכל תחומי החיים. הפורום יפעל לפתרון מצוקות ייחודיות לנשים (עגונות ומסורבות גט, הטרדות על רקע שוביניסטי) ופיתוח אפשרויות יצירה והתפתחות שוויוניים עבור נשים וגברים. כמו כן, תנועות הפורום יחנכו לסקרנות אינטלקטואלית ואנושית, הכרה והערכת ההשכלה הכללית: עולם הרוח, המדע והאמנויות והבנת השפעתם על התפתחות הרוח היהודית והאנושית.

תנועות הפורום יחנכו לכיבוד כל אדם באשר הוא אדם ובתוך כך יעודדו את קבלת האדם בעל הצרכים המיוחדים ושילובו בחברה.

יודגש כי י"ב בחשוון הינו פורום רעיוני ולא פוליטי/מפלגתי בעל גוון מסוים - "שמאלניי"/"ימני".

י"ב בחשוון- הוקעת הקנאות:

בלילה שבין י"א ליי"ב בחשוון, כ-40 יום ממועד הרצח של גדליה בן-אחיקם,

נרצח ראש ממשלת ישראל הריבונית, יצחק בן נחמיה ורוזה רבין.

רצח ראש ממשלה בישראל על ידי קנאי דתי-יהודי הינו הביטוי הקיצוני ביותר

של חוסר סובלנות, זלזול בשלטון החוק ושנאה.

תנועות הפורום קמו כדי לחזק את ריבוי הדעות, יכולת ההקשבה וכיבוד מוסדות המדינה, סמליה וראשיה.

משתתפי הפורום:

יוסקה אחיטוב, קיבוץ עין צורים. **טובה אילן-** נשיאת מרכז יעקב הרצוג. **ד"ר אבשלום אליצור-** תנועת י"ב בחשוון. **רני אלון-** מדרשת אלון. **שרלי אלכסנדר-** מצפה נטופה. **ד"ר יוסי אלון-** יו"ר עמותת צרי. **דליה ואריה בוסק-** בית הכנסת ע"ש יצחק רבין, רחובות. **תמי ביטון-** מנהלת מדרשת באר, בית הספר קמה, ירוחם. **דוד בלומנפלד-** תנועת י"ב בחשוון. **הרב יואל בן-נון.** **מאיר בן-ששון- קשת.** **עמיקם בן-ששון-** בית הכנסת ע"ש יצחק רבין, רחובות. **שי בנימיני-** יו"ר ציונות דתית ריאליזט. **שרגא בר-און-** יו"ר נאמני תורה ועבודה. **אלי ברום,** רחובות. **חנה ברום,** רחובות. **ברוך ברזל,** קיבוץ עין צורים. **ד"ר גבי ברזלי.** **מייקל ברמן,** ארה"ב. **שלום ברקוביץ-** בית הכנסת ע"ש יצחק רבין, רחובות. **ד"ר יהודה בן-מאיר.** **אהרונה קורמן-גבריהו,** בית הספר פלך ע"ש רות-קורמן, קרית-עקרון. **ד"ר גדי גבריהו-** יו"ר ביהכ"ס ע"ש יצחק רבין, מרכז פורום י"ב בחשוון. **חסידה גבריהו-** תנועת י"ב בחשוון. **עמית גבריהו-** תנועת י"ב בחשוון. **מוטי גוטמן.** **נסיה גולדמן,** יו"ר עמותת מלכה, זיכרון יעקב. **ד"ר אתי גרובלד-** יו"ר עמותת ישיבת אמ"ת-עמיחי, רחובות. **ברוך גרינוולד-** ביהכ"ס ע"ש יצחק רבין, רחובות. **אבשלום דולב-קיבוץ טירת צבי.** **יצחק דיאוד (דוכי),** קיבוץ עין צורים. **בת-שבע דמביץ,** כפר פינס. **אריאל הורוויץ בראון-** עמותת יש"י. **ד"ר אביעד הכהן-** דיקן מכללת "שערי משפט", עמית במכון ון-ליר בירושלים, יו"ר. **מוזאיקה המרכז לדת,** חברה ומדינה. **שמואל הר-** מכון שלום הרטמן, ירושלים. **אביגיל וד"ר יהודה הרטמן-** בית הכנסת ע"ש יצחק רבין, רחובות. **הרב ד"ר דניאל הרטמן-** מנהל מכון שלום הרטמן, ירושלים. **אסף וול,** ניר עזרון. **טל וולברג-מרכז יעקב הרצוג.** **ד"ר מיכל וולף-** מרכז יעקב הרצוג. **אילת וידר-כהן-** קולך. **עו"ד אלן ויידיס-שנקמן-** פלך ע"ש רות קורמן, קרית-עקרון. **ד"ר דבי וייסמן-** קהילת ידידה, ירושלים. **פרופ' מאיר ואסתר וילצ'יק,** רחובות. **חגית וילצ'יק,** רחובות. **משה וינר-** בית הכנסת ע"ש יצחק רבין, רחובות. **ד"ר עמי זאבי-** מנכ"ל רשת אמ"ת לשעבר. **ד"ר גילי זון-** מנהלת מרכז יעקב הרצוג. **נח חיות-** מרכז יעקב הרצוג. **משה (קנילי) טור-פז-** מנהל על-יסודי שק"ד, שדה-אלהו. **אמיר טיקטין-** פלך ע"ש רות קורמן, קרית-עקרון. **פרופ' דוד טנור,** רחובות. **צבי יהלום-** יו"ר י"ב בחשוון התנועה לחיזוק הסובלנות בחינוך הדתי (ע"ד). **רבקה יהלום-** תנועת י"ב בחשוון, רחובות. **עופר ירושלמי-מנהל כפר הנוער ימין אורד.** **הרב ד"ר אלי כהאן-** ראש מדרשת הבנות של הקיבוץ הדתי בעין הנצי"ב. **פרופ' אסא כשר.** **מארק לבני-** בית הכנסת ע"ש יצחק רבין, רחובות. **חביבה להב,** רעננה, **מנהלת ב"ס.** **פרופ' אלכס לובוצקי,** אפרת. **רבקה לוביץ-** מרכז צדק לנשים. **הרב שמחה לוי-** ראש ישיבת בני"ע, שדה יעקב. **פיני לזוביץ-** ירושלים. **דני לזר,** קיבוץ סעד. **פנחס לייזר-** עורך אחראי "שבת שלום". **ניצן ליפשיץ-** ראש שבט דרוור-מודיעין (צופים דתיים). **רוזי וד"ר רי לנגבהיים-רחובות.** **משה לרנר-** מרכז בית הספר קשת (ממ"ד), זיכרון-עקב. **נתן מיידלר-** חבר הנהלת ישיבת אמ"ת-עמיחי. **ד"ר יהודה מירסקי.** **עדינה מישקוף,** ירושלים. **מנחם מלקוש-** חבר הנהלת נאמני תורה ועבודה. **ציפורה סנדלר-** בית הכנסת ידידה. **נאוה פורת,** ראשון לציון. **מרים פייזל-** יו"ר קהילת ידידה, ירושלים. **רננה פילזר-** בית הכנסת שירה חדשה, ירושלים. **הרב ד"ר אריאל פיקאר.** **חנה פסטרונק-** מנכ"לית "קולך". **הרב ד"ר שאול פרבר-** יו"ר מכון עתים ורב קהילת נתיבות ברעננה. **בלה פרוינד,** ירושלים. **הרב מנחם פרומן,** תקוע. **חנה פרידמן.** **דובי פריצקי,** אלון. **ד"ר חיים פרי-** מנהל כפר הנוער הדתי "ימין אורד". **תניא ציון וולדקס,** ירושלים. **ד"ר חנה קהת,** מיסדת קולך. **עזרא קורמן,** כפר אדומים. **נחמה קנר-** פלך ע"ש רות קורמן, קרית-עקרון. **רחל קרן-** יו"ר "קולך". **יואל קרצ'מר-רזיאל,** עין צורים. **רחל רבין,** קיבוץ מנרה. **פרופ' אלישבע רבל,** מזכרת בתיה. **פרופ' מישל רבל,** רחובות. **הרב שמואל ריינר.** **ד"ר שרמן ומלודי רוזנפלד,** רחובות. **ד"ר אלי וגילי רבל-** בית הכנסת ע"ש יצחק רבין, רחובות. **ד"ר רמי שאנני-** ראש שבט סער- צופים דתיים, רחובות **פרופ' ידידה שטרן-** הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר-אילן, המכון הישראלי לדמוקרטיה. **לדמקורטיה.** **שמואל טוח-מנכ"ל נאמני תורה ועבודה.** **אברהם שטיין,** קבוצת לבנה. **עו"ד רובין שיימס-מנכ"ל קואליציית עיקר.** **ראובן רוונה,** רחובות. **ד"ר בט וודו שמגר,** רחובות. **נדב שמגר-** מנהל אתר פורום י"ב בחשוון. **לאה שקדיאל,** ירוחם. **הרב אלקנה שרלו,** ירוחם. **אברהם תירוש,** רעננה.

חי שמגיע לקיבוץ כרמים

קיבוץ כרמים משלב חיי קהילה עם אקולוגיה ומעורבות חברתית, כבסיס לחיים משותפים ביישוב מעורב חדש ומתחדש. דתיים וחילונים מפריחים את השמחה

יוחאי אלטמן

מי שמגיע לקיבוץ כרמים אינו יכול לדמיין שבשקט ובפסטורליות השוררים במקום מתרחשים שינויים שהפכו אותו לאחד המקומות המסעירים והמעניינים ביותר בנגב. לפני כשנתיים הגענו לקיבוץ כרמים, קיבוץ חילוני שהוקם על ידי "השומר הצעיר" ומנה 12 משפחות, כחלק מקבוצת צעירים בוגרי עמותת "איילים". דתיים וחילונים שביקשו להגשים את חלומם ולבנות בית בנגב.

עמותת "איילים" היא תנועת התיישבות סטודנטים ששמה לה למטרה להקים כפרי סטודנטים בנגב ובגליל שישמשו בסיסי יציאה למעורבות חברתית והתיישבות קבע. לכולנו, כל חברי הקבוצה, ש"גדלו" בכפר הסטודנטים ב"אשלים" שברמת הנגב, היה ברור שאנו רוצים להמשיך ביחד ולמצוא מקום שבו נוכל להקים בית ולקיים הלכה למעשה את חזונו של דוד בן-גוריון. משתחללנו לחפש יישוב המתאים להגשמת חלומנו, שלחו אותנו התנועות המיישבות לקיבוץ כרמים, קיבוץ צעיר על קו התפר, שבמשך 20 שנה התקשה בקליטת משפחות ועמד בפני סכנת פירוק. גייסנו עוד חברים, ויחד עם חברי הקיבוץ החל תהליך ארוך של היכרות וגיבוש חזון משותף.

הבדלי התרבויות, הגילים והאידיאולוגיות בין האנשים - שנעשו בן רגע שכנים - היו

יוחאי אלטמן מתגורר בקיבוץ כרמים עם משפחתו זה כשנה וחצי. בן קיבוץ כפר-עזיון, סטודנט להיסטוריה ומינהל עסקים. כיום הוא עוסק בתחום החינוך.

בזאת לא תמו הקשיים. אנו רצינו כי היישוב שנקים יהיה בנוי על פי עקרונות אקולוגיים, ואנשים נוספים, חדורי רוח אקולוגית מובהקת, חברו אלינו. אולם הכיוון הזה לא התקבל כמהלך טריוויאלי בקרב החברים הוותיקים. בהחלטה משותפת החלטנו לגבש צוות היגוי שיורכב מנציגי הקבוצות ויוביל תהליך של היכרות, הידברות וניסיון ליצור מכנה משותף. הצוות בחר בחוגי בית, ובהם הצגנו איך אנו רואים את האידיאולוגיה של יישוב משותף לדתיים ולחילונים. התגובות היו מיידיות ועוינות, כיוון שלחוגי הבית אנשים באו עם מטען של אידיאולוגיות שמטרתן היא להגן על עצמך ולפגוע ביריב.

"מיד הבנתי שצריך לפנות לדרך אחרת. אי אפשר לרקום חיים מורכבים כל כך מהצהרות אידיאולוגיות", מספר דני, חבר ועדת ההיגוי, "במקומן צריך לפרוץ דרך הנקודה הפנימית של אדם לאדם. עזבנו את ניסיון הגישור בין האידיאולוגיות והחלטנו פשוט לחיות יחד. זה עבד". ילדי הקיבוץ היו הראשונים שהתערו באוכלוסייה החדשה. אחרי הכול,

קיבוץ כרמים

קיבוץ כרמים ממוקם בצפון הנגב, סמוך ליישוב הקהילתי מיתר. הקיבוץ מתפתח והופך ליישוב ייחודי, יזמי, אקולוגי, שבו מתגוררים חילונים ודתיים אלה לצד אלה. הקיבוץ עבר תהליך הפרטה, וכיום הוא "קיבוץ מתחדש", שבו כל חבר חי בעצמאות כלכלית. כיום מתגוררות בקיבוץ 32 משפחות. בקיבוץ מערכת חינוך לגיל הרך ומערכת חינוך בלתי פורמלית. בקיבוץ עתיד לקום מרכז יזמות עם תשתיות מתקדמות. המרכז יאפשר ליצור ולפתח יזמות, לקדם פעילות עסקית ולייצר מקומות עבודה לתושבי הקיבוץ והסביבה.

משפחות המעוניינות לבנות את ביתם בקיבוץ מוזמנות לפנות לאמית, רכז הקליטה, בטלפון: 052-4519877 או בדוא"ל: ami1@kramim.org.il

הכדור של השכן מתגלגל מצוין, בלי קשר לאידאולוגיה של בעליו. גם המבוגרים החלו להתרגל אחד לשני. "למדנו על בשרנו כי החיים חזקים מהכול", סיפר חבר ותיק. "החששות הכבדים שאיתם קיבלנו את הקבוצה התפוגגו כאשר ראינו ביחד סרט במועדון, יצאנו לטייל ושוחרנו, ואפילו אם התוכחנו, נהנינו מאוד ממשפח עם אנשים מעניינים ורעיונות מקוריים".

כל ועדות הקיבוץ משותפות לכולם, ובייחוד ועדת התרבות, המארגנת פעילויות רבות המיועדות לכל החברים, חדשים וותיקים כאחד. חדר האוכל של הקיבוץ הוכשר כבר לפני כמה שנים לצורך התיירות באזור ולכן לא היה צורך בשינוי כדי שהוא את כולם. "כל כמה שבתות נערכת ארוחת שבת משותפת. מפות לבנות, פרחים, קישוטים והרבה אור מקבלים את פני הבאים. שירונים מחולקים, שרים 'שלוש עליכם', נעמדים כולם ונאמר קידוש. מזכיר המשק מקריא שיר על השדות המוריקים ובחורה אחרת מספרת על פרשת השבוע. הילדים מחכים להמשך השירים. האוכל הוא רק תוספת בסעודה זו", מספרת אביגיל, תושבת חדשה.

בתהליך ארוך וסובלני גיבשנו חזון משותף לקיבוץ כרמים המתחדש. מה שנוצר יכול לשמש מודל לחיקוי עבור החברה הישראלית כולה: מקום עם אנשים פתוחים לדעות אחרים, בעלי אחריות סביבתית, עם

רצון לפתח את הנגב ועם אמונה כי יצליחו להגשים את החלום. "גילינו כי בסופו של דבר, הדברים שכל אחד מאיתנו מחפש מתנקזים לאותם ערוצים", מספרת אביגיל. "לדוגמה, בחודשים האחרונים החלו כבר לעבוד על התכנון הפיזי של הקיבוץ. ההרחבה המתוכננת מבטאת את הרצון של תושבי המקום לשמר את הפשטות והקסם של הקיבוץ הקיים. מתוכננת הרחבה שונה מהמקובל, שבה לא יהיו גדרות בין הבתים אלא שטחים פתוחים ומשותפים, וכלי הרכב יישארו מחוץ לשטח המגורים ולשטח בית הכנסת. תפיסה זו מתאימה גם לחברים הוותיקים, הרוצים תכנון קיבוצי, וגם לאקולוגים שבינינו, והיא מסתדרת גם עם רצונות הדתיים".

הופכת לאינדיבידואליסטית, אז הם רוצים שיתוף; ויש כאלה שרואים שצריך לגשר בין הקצוות השונים בעם ולכן הם רוצים לגור עם הקצה השני. התכונה הזאת גורמת לעשייה ולא לבהייה. כשאנשים רואים שיש בעיה בחינוך, הם מטפלים בה. גם אם יש בעיה חברתית, יטפלו בה ולא יתנו לה לעבור סתם כך לידנו.

"לגבי היישוב המעורב", מוסיפה אביגיל, "יש פה משהו קצת שונה. יש כאן הרבה 'דגלים' שמתנוססים, אז הנושא של הדתיים והחילונים הוא לא משהו שכל הזמן מתעסקים בו. כמו שאדם שאוהב יוגה מוצא עצמו שכן של מישהו שאוהב ספורט, כך אדם דתי גר ליד חילוני. יש

"לכל אחד יש החלום שלו, אך המפגש בינינו לימד אותנו שבסוף כולם מחפשים דברים דומים - קירבה לאנשים, אכפתיות ואחריות"

כמוכן התחשבות, יש ניסיון ללמוד אחד מהשני. אני מרגישה שיש הרבה מאוד קבלה. היו חששות, וזה בדיוק מה שמדגיש את החשיבות של ההתיישבות המשותפת. דרך אגב, מאותה סיבה אנחנו גם לא קוראים ליישוב שלנו 'יישוב מעורב'. יש היום כבר תיוג למילה 'מעורב', שבמסגרתו מתעסקים כל הזמן במה מותר ומה אסור. אנחנו גרים ביישוב שבו גרים יחד חילונים וגם דתיים. מי שמחפש ויכוחים עד אמצע הלילה על נוכחות האל בשואה, לא בטוח שימצא זאת כאן. אני לא מרגישה שאני צריכה להצדיק את דרכי". "מי שמחפש כל הזמן דיונים פילוסופיים על אודות הדת, לא בטוח שימצא אותם כאן. מובן שצצות בעיות, אולם כעת אנחנו יודעים שקיים הבסיס להתמודד איתן ולפתור אותן", מספר תושב אחר. "כמעט לכל בעיה טכנית מצאנו פתרון טכני, ולבעיות יותר מהותיות נמצא גם פתרון מהותי".

חיים ירוקים
הגדרתו של כרמים בתור יישוב אקולוגי מציבה אותו על רצף של אפשרויות

הקשורות ל"חיים ירוקים", מלוטן שבערבה ועד לבניינים ירוקים בלב הערים. מרבית התושבים יודעים כי העיקרון המנחה הוא לבנות יישוב תוך פגיעה מינימלית בסביבה. מה שאנו מתכננים הוא השתלבות בנוף הטבעי, בנייה החוסכת באנרגיה, מיחזור פסולת, מערכת מים אפורים שבה מי ביוב משמשים להשקיה, ובעיקר חינוך ומודעות לשמירה על הטבע ולהבנה שלא הכול מותר לאדם ויש לו אחריות כלפי העולם שבו הוא חי. במקביל לתכנון הפיזי אנו מדברים גם על יוזמות אקולוגיות - נושא שעדיין אינו מפותח בישראל, אולם ברור כי יתפוס מקום מרכזי בשנים הקרובות. עד היום הגיעו לכרמים כמה מומחים בתחום זה, ובשבועות האחרונים מתקיים כל יום שישי קורס "פרמקלצ'ר" - שיטת תכנון שעוסקת ביצירת מערכות יצרניות על בסיס בר-קיימא, שנועד לתת מושגים בדרך חיים המשתלבת בטבע.

הדרה, מנהלת הקהילה, מספרת: "חיפשנו הרבה, אך כל המקומות נראו אותו דבר - בתים גדולים על קרקע קטנה, ואנחנו חיפשנו משהו שונה - מקום פתוח. ראינו די הרבה מקומות, אך כשהגענו לפה ראינו שיהיה פה משהו שונה. יש פה מרחבים גדולים, לא כל אחד מאחורי הגדר שלו. בעצם זו אווירה של קיבוץ בלי החסרונות של קיבוץ. אנחנו גם חיפשנו יישוב מעורב, אף על פי שאנחנו חילונים. גרנו ביישוב דתי ולא היה לנו שם נוח. חיפשנו יישוב שחילונים ודתיים יכולים לגור בו ביחד כי אנחנו מאמינים שאפשר לעשות משהו הרבה יותר טוב יחד ממה שהיה אפשר לעשות אם כל קבוצה הייתה חיה בנפרד.

"הדהים אותי לראות איך בחברה הישראלית דת נהייתה מילה גסה", ממשיכה הדרה. "אצלנו לומדים שזו לא מילה גסה. יש פה אווירה של נוחות וקירבה, והדת היא לא מרכז העשייה. הייתי רוצה שיגיעו יותר משפחות דתיות, אך משום מה אנחנו מתקשים למצוא כרגע משפחות שמעוניינות להגיע. נראה לי שהרבה דתיים מפחדים להגיע למקום שבו הם לא מהווים רוב. לאחרונה הקמנו פה בית כנסת ומתקיימות תפילות בשבתות. גם אנחנו נהנים מבית הכנסת, אבל אני מקווה שזה יביא לפה עוד משפחות דתיות. עד סוף הקיץ אנחנו

"הדהים אותי לראות איך בחברה הישראלית דת נהייתה מילה גסה. אצלנו לומדים שזו לא מילה גסה. יש פה אווירה של נוחות וקירבה, והדת היא לא מרכז העשייה"

מתכוונים להגדיל את הקהילה בעוד כעשר משפחות, וחשוב לנו לקלוט בעיקר משפחות דתיות כדי לחזק את הקהילה. כמו כן, אנחנו מתקדמים בתכנון הפיזי במקום, בחלוקת הקרקע ובהתחלת הבנייה. אנחנו רוצים שסגנון הבנייה יהיה פשוט ונקי, ולא וילות גדולות כמו בהרבה מקומות אחרים. בתקופה האחרונה אנחנו עובדים על

התאמת מערכת החינוך לגיל הרך שפועלת בקיבוץ, כדי שתתאים לצרכים של האנשים השונים שגרים כאן. למרבה הפלא, הייתה נכונות מלאה מצד כולם להגיע להסכמות לגבי ההתנהלות החינוכית פה... בעתיד אני רואה פה קהילה נעימה שמקיימת דיאלוג ותגרום לכרמים להפוך למקום

שנעים לחיות בו ולדבר אחד עם השני".
כך, בעשייה יומיומית ועל סמך היכרות אישית, נרקם לו חלום גדול ומיוחד של יישוב קטן בנגב הצפוני. "הכול תלוי ברצון הטוב, ולמזלנו, זוהי שעת רצון", מסכמים התושבים באופטימיות.

"רעיון תורה ועבודה מבקש תשובה אמיתית, ממקורות היניקה העמוקים של עמנו, לעם ההולך ונגאל מחשכת הגלות. רעיון תורה ועבודה, מבקש תשובה משלו-אמיתית - מהי דרכה של תורה כיום? מבחנו של הרעיון ביכולתו להציג תשובות הולמות לבעיות דורנו, ביכולת להתמודד ובהצלחה עם האתגרים והמשימות הניצבות עתה לפנינו... מראשיתו ועד ימינו, טרם זכינו שרעיון נפלא זה יהא נחלת הכלל, מענטים נשאוהו בגאווה ובגאון.
צוריאל אדמנית, "עמימותה של דרך החיים היהודית עם המציאות החדשנית, "
בתוך: הגות, תש"ם, עמ' 151-154

שישי בערב - חיים בין נרטיבים

השפעת העולם הפוסט-מודרני על דפוסי "יציאה בשאלה" מהעולם החרדי

מעברם, היו ה"יוצאים" מקפידים לאכול פיצה בשרית ביום כיפור באילת.

השנים האחרונות מלמדות על סיפור שונה לחלוטין, אך כדי להבין לעומק יש לתאר את השינויים המרכזיים שחוותה כלל החברה החרדית.

מלחמות החרדים

באמצע שנות ה-90 החל המחשב לחדור אל רחובות בני ברק, קריית ספר וירושלים. למרות מחאותיהם החריפות של הרבנים ידעו כולם שהמחשב ניצח במערכה, ואילו הרבנים ניצחו בינתיים את האינטרנט. הסטאטוס-קוו נשמר שנים אחדות, בד בבד עם

זה אבקש לבחון כיצד בשנים האחרונות, לאור החיים בעולם פוסט-מודרני המאפשר הקמת קהילות וירטואליות וריבוי נרטיבים, נוצרה דמות של חרדי לשעבר המתקיים בעולמות שונים בו בזמן - טיפוס חדש של "יוצא בשאלה".

עד סוף שנות ה-90 רוב "היוצאים בשאלה" (בניגוד לשבאבניקים) חשו כי "היציאה" כמעט נכפתה עליהם לאור מחלוקת אידאולוגית-פילוסופית עם מורשת ישראל סבא והתמוטטות מקום האל ועולם ההלכה בתוכם. ה"יוצא" הפוטנציאלי היה מתייסר במשך שנים בשל הרהורי הכפירה שפקדו אותו. הוא היה בודד במערכה, בלא יכולת לשוחח בצורה כנה עם רב, חבר או קרוב משפחה על פחדיו בשל החשש שייתפס בעיני החברה בתור "מורד" ו"כופר". מהלך כזה היה גורם להדבקת תווית תרבותית הפוגעת בהון החברתי של אותו בחור, דבר שמתבטא בעיקר במעמדו בתקופת השידוכים. רוב ה"יוצאים" מתארים כיצד באותן שנים של גיל ההתבגרות הם חשו דחייה עצמית מגופם ומנפשם על שלא עמדו בדרישות התרבותיות. רבים הענישו את עצמם, פחדו מהעונש האלוהי שיוטל עליהם ובעיקר חוו בדידות עמוקה. "היציאה" נתפסה כמעשה שלאחריו אין חזרה. היוצאים נהגו להאשים את החברה החרדית על אותן שנות סבל, וראו בעולם החילוני את האפשרות היחידה לחוות את זהותם בצורה מלאה. למרות הכול הזהות החרדית שחוו כל שנות ילדותם ונערוּתם לא הרפתה. כדי להוכיח לעצמם כי אין הם עוד חרדים, כדי לחוש כי הצליחו להתנתק

יקיר אנגלנדר

שישי בערב, שעה 20:00 לערך. 30-40 צעירות וצעירים מתרכזים בסלון של הדירה. בירות נפתחות, כמו גם בקבוקי יין. הגלים נעים בין 18 ל-30. חיילים, סטודנטים וכל השאר מעשנים סיגריות, מחליפים חוויות על השבועיים מאז הפגישה האחרונה, האוכל מוגש, ואז זה מתחיל.

ואולי ראוי לפתוח את הסיפור שלנו בתיאור שונה:

ערב שאבעס קודש, פרשת "משפטים", בין 30 ל-40 חרדים לשעבר נפגשים לטיש הדו-שבועי. פותחים בשירת "גיט שאבעס" של חסידות וז'ניץ, לאחר קידוש בנוסח בעלז מוגשות המנות - חלה עם הערינג, קיגעל ירושלמי וכמובן שתייה חריפה. כולם בוגרי ישיבות וסמינרים מכל ענפי הקשת; חסידים, ליטאים וספרדים ביחס זהה. בשעה 21:00, בסיום סעודת השבת, נפתח הטיש הרשמי. כל חסידות מקבלת את הזמן שלה, כמו גם ניגוני עולם הישיבות הליטאיות והספרדים, ומדי פעם איזה "מודערנישער" מעלה ניגון של קרליבך (צריך פתיחות, לא?). הטיש נמשך עד השעות הקטנות של הלילה, ובשעה 1:00-2:00 לפנות בוקר עוד קופצים לאיזה פאב.

אז איזה מהנרטיבים יותר נכון וקרוב למציאות? התשובה היא: שניהם יחדיו.

זהו תיאור ארוחת יום שישי שמתרחשת במשרדי עמותת "הלל", שכבר שנים מסייע ליוצאים בשאלה מהעולם החרדי. במאמר

יקיר אנגלנדר מתנדב בהל"ל, דוקטורנט בחוג למחשבת ישראל ולימודי מגדר באוניברסיטה העברית וחבר מערכת "דעות".

השפעת השלטון המקומי

רגע לפני המירוץ לבחירות המוניציפליות, תנועת "נאמני תורה ועבודה" קוראת לך לדאוג להעמדתם של מועמדים בקהילתך שיפעלו למען:

1. חיזוק החינוך הממלכתי-הדתי מול החינוך שמתנהג כפרטי - דאגה לשכבות החלשות ומניעת סינון (ישיר או עקיף) שאינו הגון
2. חיזוק מסגרות החינוך השונות ברוח ערכי תורה ועבודה
3. התוויית שירותי הדת לאור מסקנות ועדת התנועה, הכוללות העברת סמכויות לקהילות ולגורמים המקומיים
4. בניית מערכת יחסי דתיים-חילונים ברוח האמנות לשיתופי פעולה וכבוד הדדי

לפרטים: neemaney@toravoda.org.il

הבטיחו את זכויותיכם ואת זכויותיהם של אחרים בחינוך הדתי!

- אם:
- א. ילדיכם, או ילדי אחרים, לא התקבלו לבית הספר היסודי הדתי הקרוב למקום מגוריכם מטעמים שאינם מקובלים עליכם
 - ב. בית הספר היסודי נוהג כבית ספר פרטי
 - ג. אתם נושאים בעלות ההסעה של ילדיכם לבית הספר היסודי, בלי השתתפות הרשויות הציבוריות
 - ד. קיימת אפליה על רקע סוציו-אקונומי בבית הספר

אנא ידעו אותנו!

לפרטים: נאמני תורה ועבודה: 03-6072739, neemaney@toravoda.org.il

לתנועת "נאמני תורה ועבודה" דרושה/ה - עורך לכתב העת "דעות"

דרישות התפקיד

הזדהות עם ערכי תורה ועבודה היכרות מעמיקה עם החברה הדתית והכללית בישראל, ניסיון בעריכה, יכולת עבודה עם מערכת פעילה, עמידה קפדנית בלוחות זמנים יוזמה ומקוריות, פתיחות לרעיונות חדשים, יכולת כתיבה מוכחת

נא לשלוח קורות חיים לכתובת: neemaney@toravoda.org.il

חייבים לשמור על החינוך!

נאמני תורה ועבודה אזוריים

תנועת "נאמני תורה ועבודה" רואה בעצמה שותפה למפעלי החינוך ההדולים של הציבור הדתי. עם זאת, אנו מביטים בדאגה על תופעות של הסתגרות, אליטיזם ואי קבלת תלמידים על רקע סוציו-אקונומי. נוסף לכך, בתי ספר, סניפי תנועות נוער, ישיבות ועוד גופים עובדים לקו הלכתי נוקשה ומחמיר המרוחק מערכי תורה ועבודה ורוח ההלכה כפי שאנו תופסים אותה.

הסיבה המרכזית להתפשטות התופעה היא שציבורנו, למרות היותו רוב בערים, אינו מתהיים ופועל מספיק למען השגת מטרותיו. מרבית ראשי החינוך הדתי מבינים היטב את השלכות התהליך, אך הם יפעלו בעיקר לפי דרישת ההורים והציבור. ידוע כי במקרים רבים מספיק שהורה אחד או שניים יפנו למפקח בית הספר לרכז המחוז כדי לעצור את התהליך.

לשם כך מרחיבה תנועת "נאמני תורה ועבודה" את פורום "נציה" הנאמנים לחינוך ברוח תורה ועבודה. לכל עיר ואזור יהיה נציה שייצג את התנועה בעניין חינוכי העומד על סדר היום בעירו או באזורו. לעזרתו יועמדו צוות החינוך של התנועה ומתנדביה בתחומי המינהל החינוכי, התקציבי, המשפטי והתקשורת.

אנו פונים לכל אחד לקחת אחריות, להתנדב ולהיות נציה אזורי!

לפרטים: neemaney@toravoda.org.il

צילום: אריה אבירם

בעבר "היציאה" נתפסה כמעשה שלאחריו אין חזרה. היוצאים נהגו להאשים את החברה החרדית על אותן שנות סבל, וראו בעולם החילוני את האפשרות היחידה לחוות את זהותם בצורה מלאה

בין הרבנים לא תיאר לעצמו את עוצמת הרסנותו. הטלפון הנייד התקבל בברכה בקרב עלמי החמודות בעולם הישיבות. המאבקים הגדולים התנהלו בשאלה האם להתיר לבחורים לשוחח בו בבית המדרש. כל בחור ישיבה שרצה להיות "שפיצ-ישיבעש"² הצמיד לחגורתו האופנתית טלפון חדשני, וכל המרבה הרי זה משובה.

עולם הטלפון הסלולרי, בניגוד לטלפון הקווי, הנתון לפיקוח החשבון החודשי של הישיבה או המשפחה, יצר קישור לשיחות ארוטיות. נגד זאת כיוונו גדולי הרבנים ומשמרות הצניעות את עיקר מאבקים. בשל גודל השוק החרדי, המחנכים של הדור וראשי רשתות הסלולר יצרו הנחות ניכרות לציבור החרדי לקווי טלפון בלא אפשרות לקישור לשיחות מסוג אלו. כמו כן, כל המצוי במסלולים החרדיים יכול להתקשר כמעט חינם למאגרי המידע של ה"נייעס" (חדשות), ולהתעדכן בכל החדש בעולם החרדי, ובעיקר אצל הסלבריטאים - "גדולי ישראל". כל בר מצווה, ברית או חתונה של נין ונכד של אדמו"ר זה או אחר מופצים ישירות במאגרים אלו, ויש לזכור כי כל "בן תורה" המעודכן בנעשה ב"חצר" מקבל נקודות זכות כשפיץ ישיבעש. אלא שבמקביל נכנס גורם נוסף, שהרבנים לא נתנו עליו את הדעת בזמן.

בחמש השנים האחרונות החל הטלפון הנייד להיות מקושר לרשת האינטרנט³.

יצירה של מציאות חדשה. המחשב איפשר צפייה בסרטים, ובמקרים נועזים יותר אף התקנת כרטיס טלוויזיה. בתקופות "בין הזמנים" (החופשה של בחורי הישיבות) התירו לעצמם רבים מבני הישיבה לצפות בסרטים דרך המחשב, בדרך כלל סרטים שכבר ישבו תקופה ארוכה על מדפי הווידאו ונחשבו ל"נקיים" - סטאלונה, שורוציניגר וואן-דאם תמיד היו הפופולריים ביותר. ההורים העלימו עין וראו במעשה משובת נעורים שאינה מהווה סכנה לנפש ה"צדיק" שלהם, ואכן דור שלם של אברכים ו"בני תורה" קם בדרך זו. במקביל לתעשיית צריבת סרטים (שהגיעה לממדים עצומים) החל להיווצר קולנוע חרדי. הדמויות שמככבות בסרטים אלה קיבלו רשמית את אישור הרבנים, והתסריטים שלהם עוסקים בנושאים חיוביים, כגון עשיית חסד, לימוד תורה, קיום מצוות, ובעיקר החזרה בתשובה של ה"אחר" החילוני. הודות לחזרתו של יהודה ברקן בתשובה ולקיומן של דמויות קומיות כמו "דוד החקייין", התודעו אלפי בני נוער אל עולם הקולנוע בתור דבר טבעי מאז ילדותם. כל הנכנס לאחת מחנויות "גל פז", האמונות על המוזיקה החרדית, ימצא מדפים עמוסים של סרטי מחשב למכירה בהשגחת רב זה או אחר.

למרות שמירת הסטטוס-קוו ודחיית האינטרנט דרך המחשב, בשנים האחרונות נכנס למערכה גורם חדש - הטלפון הסלולרי; מערכת נשק של היצר הרע שאף אחד

אפשרות נוספת למיטיבי לכת היא פשוט לחפש את הקטגוריה עם מספר המשוחחים הגדול ביותר. "גלאט כשר" היא רק אחת מעשרות קטגוריות של אתרי שיחה ומפגש וירטואליים של חרדים וחרדיות. הוא יוצרת, ממש ברגעים אלו, דמות חרדית חדשה שהרבנים אובדי עצות בשאלה כיצד להתמודד עימה. רובם בני נוער שכבר נולדו לעולם הממוחשב, ו"העכבר" טבעי להם לא פחות מחמשת חומשי תורה. הם בעיקר משוחחים ולא עושים משהו מעבר לזה. מדובר בצ'ט כשר למהדרין שכמעט כל המשתתפים בו לא יעברו את קו הגבול המדומיין שבין שיחה וירטואלית לפגישה ממשית, וזאת בשל החשש ממפגש עם המציאות שמעבר לוירטואלי (המתבטאת בדמות שומרי הסף - משמרת הצניעות והרצון של רובם שלא לפגוע ב"שידוך" שלהם ושל בני המשפחה).

העולם המכונה "פוסט-מודרני" מאפשר לאותם חרדים להקים קהילה חדשה - קהילה וירטואלית. לרבים מהמשתתפים כינויים קבועים, שבמהלך הזמן מקנים להם מעמד, אישיות והון תרבותי. הם משוחחים בתדירות גבוהה, משוחחים וחווים את שנות הנעור יחד. בניגוד ל"יוצא" הטרומ-אינטרנטי, שנאלץ לחוות את ספקותיו ואת ייסורי המצפון בבדידות מזהירה, הרי שהדור החדש יכול לחלוק את הרגשות, את הצרכים ואת המאוויים עם בני קהילתו - המשפחה החדשה. בשל ההיקף העצום של ההשתתפות בשיח מגלה אותו בן נוער כי

המחשבות והספקות אינם נחלתו הבלעדית. עוד מאות בני נוער חווים זאת בצורות ודרכים שונות. הוא לומד לדבר על רגשותיו ופחדיו, לשאול ולקרוא, וכך מתגבשת משפחה או חברה חלופית המעניקה לו את התמיכה שהוא זקוק לה. המבוגרים יותר, בחורי ישיבה ובנות סמינר המצויים בתקופת השידוכים, משוחחים כדי להכיר ולהבין את העולם שעם אנשיו הם נפגשים בתקופה זו. המקרים העצובים יותר הם של פרודות וגרושות צעירות בשנות העשרים המוקדמות, המטופלות בתינוק או שניים, מתקשות למצוא שידוך ומעוניינות בקשר וירטואלי עם בן זוג שמעמדו המשפחתי דומה.

על פני השטח מדובר בצ'ט רגיל, אך בחינת האייקונים של שמות המשתתפים מלמדת כי יותר מ-80% מהם מחוברים לאינטרנט דרך מכשיר סלולרי. חשוב לציין שגם

העולם המכונה "פוסט-מודרני" מאפשר לאותם חרדים המשתתפים בפורומים ברשת להקים קהילה חדשה - קהילה וירטואלית

המשתתפים למיינסטרים (מתוך בחורי הישיבות, ובעיקר הנשואים) בעולם החרדי יכולים למצוא את מקומם בעולם הווירטואלי בצפייה בסרטים דרך המחשב הביתי, ובעיקר דרך הפורומים השונים. הפורום הידוע מכולם הוא "הייד פארק", שבו יש קטגוריות מגוונות של שיח: מדיווח על הנעשה בחסידויות השונות (עם דגש על המאבקים הפנימיים), וחידושי התורה של האדמו"ר בטיש האחרון, ועד מפגשי זוגות מהעולם החרדי.

חיים בין עולמות

השינויים האלה יוצרים דמות חדשה ומרתקת של הסובייקט החרדי. בחור הישיבה הממוצע מעורה ומעודכן בנעשה בעולם המערבי עשרות מונים יותר מזה שמבוגר ממנו בעשור אחד. הוא מתחיל להכיר את המילייה החילוני, את גיבורי התרבות, הספרות - בעיקר האלקטרונית - והשפה המערביים. אולי יותר חשוב מכך, פעמים רבות הסובייקט החרדי החדש חווה בצורה עמוקה את חוויית העידן הפוסט-מודרני רב הנרטיבים. הוא חי בעולם החרדי היומיומי, אך בו בזמן גם בעולם הווירטואלי, עם בני קהילתו עלומי המראה הממשי, ויחדיו הם חווים את השינויים העמוקים ביותר של גיל ההתבגרות, השידוכים והמעברים מנעורות לבגרות.

חשוב לציין כי תחילת הכניסה לקהילות הווירטואליות גם היא נעשית תוך כדי ייסורי מצפון בתחילה, והיא מנומקת בעיקר דרך

צילום: אלון שטרן

מושג ה"משבר"⁴ הידוע של בחורי הישיבות. אך לאחר הכניסה, חוויית המפגש ותחושת הבית שהוא מעניק משאירות רבים מהם "מחוברים". התוצאה של דרך החיים הזאת היא שבני ישיבה ובנות סמינר רבים חווים בו בזמן שני עולמות שונים, שלכאורה סותרים זה את זה (בשל התנגדות הרבנים לעולם הווירטואלי), אך הם אינם מוכנים לוותר על אף אחד מהם. הנרטיב האישי שלהם מכיל גם את מסכת בבא קמא ואת התפילות אצל האדמו"ר, אך לא פחות את חבריהם ובעיקר את חברותיהם הווירטואליים חסרי הפנים מהצ'ט. בימי חמישי הם נפגשים ומשוחחים עד השעות הקטנות, ויום לאחר מכן ובאותה התלהבות הם טובלים במקווה ומתנועעים בדביקות בטיש. מאחר שהם נחשפו לכך מגיל צעיר, ובעיקר בשל הרווח הנפשי שהם משיגים מהכלי הזה, הדבר אינו מהווה סתירה פנימית עמוקה מדיי בשבילם.

העולם הווירטואלי כמסייע בתהליך ה"יציאה"

בשל הגיל הצעיר של הנישואים רובם יישרו לבסוף קו - יינשאו, יקימו משפחות לתפארת וימשיכו להיות מקושרים לעולם המודרני ברמה זו או אחרת. אך ישנו מיעוט שאינו חש יותר בנוח בעולם החרדי - ה"יוצאים בשאלה". בניגוד לקודמיהם עד לפני עשור, הם כמעט אינם חווים משבר אמוני, ובוודאי אינם מאבדים בהכרח את אלוהיהם. מדובר בצעירים שהעולם המערבי פשוט מוכר להם מכדי שיוכלו להמשיך ולהכפיף את רצונם בפני הרבנים בחייהם הממשיים. הרצון לחוות בממשות את הווירטואלי יוצר "חוסר נחת" עמוק כל כך, עד שהם בוחרים להופכו לממשי ולשנות את אורח חייהם החברתי.

נוסף לכך, יש לזכור כי חלק מן ה"יוצאים" עושים זאת בליווי של עמותת "הלל". העמותה מוכנה ויכול לסייע (מעבר לשיחות טלפון) אך ורק לצעירים בני 18 ומעלה, בשל הסדרים חוקיים וכן בשל הידיעה שה"יוצא" נזקק לחוסן נפשי עצום שאינו מצוי בגיל ההתבגרות. בעולם החרדי הבנים מתחילים את תקופת השידוכים בסביבות גיל 20 (אצל חסידים עוד לפני כן), והבנות בגיל 18. בשל כך, דלת הקסמים של ה"יציאה בשאלה" נשארת פתוחה לאורך זמן קצר

ביותר - בעיקר אצל הבנות. זו הייתה אחת הסיבות העיקריות⁵ לכך ששיעור היוצאות בשאלה עד השנתיים האחרונות לא עלה מעולם על יותר מ-10%.

לעומת זאת, האינטרנט יוצר אפשרות לקהילה אלטרנטיבית. הפורום המפורסם ביותר קרוי "יוצאים בשאלה", ומצוי גם הוא באתר "תפוז". הפורום אינו שייך לשום ארגון, וכותבים בו מאות חרדים בהווה ובעתיד וחרדים לשעבר. הלשון המדוברת בו היא בעיקר עברית, אך אפשר למצוא שם חומר גם ביידיש ובאנגלית לטובת המתלבטים בחו"ל. בניגוד לאחוזי ה"יוצאים", הרי שבפורום החלוקה המגדרית מקבלת שוויון, והקול הנשי אף חזק יותר. החלוקה הפנימית של הדוברים היא בין אלה שעדיין חיים בעולם החרדי ומתלבטים ובין אלה שכבר עשו את הצעד.

בבית הווירטואלי הזה הם אינם חוששים לספר על הדילמות, העבירות הראשונות, הקשיים ובעיקר ההתמודדות עם הבדידות ורגשות האשם. התמיכה הנפשית עצומה. הם מופתעים לגלות שהם אינם היחידים וישנם מאות כמוהם. חוץ מהמתלבטים, הנתח הגדול השני של המשתתפים בפורום שייך לאלה ש"יצאו בשאלה" דרך "הלל". היציאה שלהם נעשתה בצורה רכה יותר - עם תמיכה גדולה. הם הכירו בפורום אנשים שעשו זאת לפניהם ומסייעים להם בהתמודדות, ועכשיו רואים זאת כשליחות לתרום ולסייע לאחרים. אחוז קטן יותר הם אלה שבסופו של דבר לא אזרו אומץ לצאת או שבחרו להישאר בקהילה החרדית מרצון. הם נשארו בעולם החרדי, נישאו, וכיום הם בעלי משפחות אך עדיין קרועים בין העולמות. בודדים, נער יספרם, עוד "ייצאו" בעתיד, לאחר שיתגרשו; בודדים

עוד יותר "יצאו" עם האישה והילדים, אך רובם ימשיכו לחיות ב"רצוא ושוב" בין העולמות מתוך חוסר שלמות נפשית וכאב גדול.

בשנים האחרונות בוחר הפורום לאפשר פגישות שבועיות ממשיות בין ה"מקורבים". בכל יום חמישי בלילה ("ליל שישי") רבים מאנשי הפורום הקבועים נפגשים בפאב בתל אביב. תל אביבי שנכנס למקום יופתע לגלות חילונים עם שיער ארוך, בנות עם ג'ינס צמודים ואיתם חסידים מגולחי ראש עם פאות מסולסלות, בחורי ישיבה עם כובע וחליפה יושבים יחד, שותים, מעשנים ואפילו "מדברים בלימוד". מי שלא ראה שמחה של "יוצא" שזוכה לפגוש בפאב חבר מהישיבה, לא ראה שמחה מימיו. ה"יוצאים" נושאים עמם את הילת העזיבה, ואילו בני הישיבה ובנות הסמינר מעורים הרבה יותר בנעשה ב"עולם הישיבות" ויודעים מי השתדך עם מי.

"אני שייך משמע אני קיים"

בעקבות כל הנאמר, האופי של ה"יוצאים" שונה מזה של קודמיהם. כיום, רבים מהבחורים שמגיעים לגיל 18 ומעוניינים "לצאת בשאלה", מעורים בתרבות המערבית במידה לא מבוטלת. רבים מהם שוחחו במשך שנים עם בני נוער דומים להם והכירו אותם דרך הפורומים והצ'טים. הם גיבשו את זהותם במהלך השנים, התלבטו והם מגיעים למסע המפרך של ההתנתקות מהמשפחה ומהתרבות החרדית הסוציולוגית ברמת גרות רבה יותר. נוסף לכך, פעמים המרידה ביהדות ההלכתית ובאמונה באל אינה משמשת גורם ל"יציאה",

רבים מהיוצאים מחשיכים לקיים חלק מן המצוות ושומרים עד כמה שאפשר על קשר עם עברם להם היכולת לשוחח בשפה החרדית, ומכאן הדבקות הרבה בסממנים החרדיים (טישים במרכז "הלל", תפילות ב"לשון הקודש"). חוסר הוויתור על עברם יוצר סובייקט בריא יותר של "יוצא בשאלה". חוסר הניכור לעבר יוצר מאמץ להמשיך בקשר עם חברים ובעיקר עם המשפחה למרות כל הקשיים. עמותת "הלל" נערכת בהתאם: צוות המתנדבים מכיל יותר ויותר אנשים בעלי רקע דתי; בסניף בירושלים מקפידים על הכשרות כדי לאפשר גם לאלה שממשיכים לשמור כשרות להיות חלק ממשתתפי הטיש; מתנדבים שחשים שנאה וכעס כלפי החברה החרדית אינם מתקבלים; ובעיקר - נעשה ניסיון מתמיד להסברה בדבר חשיבות הקשר בין ה"יוצא" למשפחתו ולעברו.

וודאי לא הסיבה המרכזית לעזיבה. הם מנמקים את העזיבה בעיקר ברצון להפסיק לנוע הלוך וחוזר בין העולם החרדי הממשי והמערבי-וירטואלי, ולהפוך את הווירטואלי לממשי, אך מתוך הכרה בחשיבות המקום שהגיעו ממנו, ובעיקר בלי להתנכר לו. רבים מ"היוצאים" אינם מגדירים את עצמם חילונים, אלא "חרדים-חילונים". מאחר שמקום המרד מתמעט, הרי שפוחת גם הניכור מהחברה ומהמשפחה החרדית שאליהן השתייכו ושמפנות להם את הגב בשל העזיבה. הם מכירים בכך שאישיותם מורכבת גם משיח חרדי שגיבש את זהותם, אלא שהשיח המערבי-חילוני⁶ הכריע את כף המאזניים. בשל כך, יש כאלה מבין היוצאים

^[1] כיום אפשר אף לצפות בתמונות בטלפון, אך התופעה חדשה מכדי לעמוד על השפעתה

^[2] "משבר" הוא ביטוי לקשיים שחווים בחורי ישיבות, בעיקר בזמן שהותם בישיבה הגדולה בעת השידוכים. מדובר בתקופה של בין ימים לשבועות שבהם הבחור מתקשה להתרכז בלימוד. בעולם הישיבות הרבנים מכירים בתופעה ואף רואים בה מציאות טבעית שיש לתת לה גיבוי נפשי. כל עוד התופעה אינה נמשכת מעבר לשבועות, המשגיח הרוחני בישיבה לא יחדור לפרטיותו של הבחור, לא יציק

^[3] בשאלות על חוסר הגעתו לתפילה ולסדרים, ואף ישוחח עם חבריו ויבקש שיעזרו לו להתמודד עם המצב ויעודדו אותו

^[4] כיום אפשר אף לצפות בתמונות בטלפון, אך התופעה חדשה מכדי לעמוד על השפעתה

הממשיכים לקיים חלק מן המצוות (מתוך אמונה או מאחר שאלה מכוננות את זהותם) ושומרים עד כמה שאפשר על קשר עם עברם החרדי. חשוב להם להמשיך את היכולת לשוחח בשפה החרדית, ומכאן הדבקות הרבה בסממנים החרדיים (טישים במרכז "הלל", תפילות ב"לשון הקודש"). חוסר הוויתור על עברם יוצר סובייקט בריא יותר של "יוצא בשאלה". חוסר הניכור לעבר יוצר מאמץ להמשיך בקשר עם חברים ובעיקר עם המשפחה למרות כל הקשיים. עמותת "הלל" נערכת בהתאם: צוות המתנדבים מכיל יותר ויותר אנשים בעלי רקע דתי; בסניף בירושלים מקפידים על הכשרות כדי לאפשר גם לאלה שממשיכים לשמור כשרות להיות חלק ממשתתפי הטיש; מתנדבים שחשים שנאה וכעס כלפי החברה החרדית אינם מתקבלים; ובעיקר - נעשה ניסיון מתמיד להסברה בדבר חשיבות הקשר בין ה"יוצא" למשפחתו ולעברו.

שינוי זה הוא אחד המאפיינים של העולם הקרוי הפוסט-מודרני. החוויה הווירטואלית, הדמיוני, הסימבולי והממשי מתערבבים. אנשים שאינם מוצאים "נחת רוח" בעולמם היומיומי, יכולים ליצור אלטרנטיבות חדשות. מושגי המשפחה, הקהילה וההון מקבלים תפנית ומשמעויות חדשות, שעליהן אפשר להניח את האצבע מתוך בחינת התופעות השונות. לכן, אם בהזדמנות תתקלו בסינמטק בבחורים המדברים ביניהם יידיש ומשוחחים על הנאייעס האחרונות שמתחוללות בעולם הישיבות, הקשיבו היטב ותזכו לראות במו עיניכם את פירות העולם הפוסט-מודרני.

^[1] כיום אפשר אף לצפות בתמונות בטלפון, אך התופעה חדשה מכדי לעמוד על השפעתה

^[2] "משבר" הוא ביטוי לקשיים שחווים בחורי ישיבות, בעיקר בזמן שהותם בישיבה הגדולה בעת השידוכים. מדובר בתקופה של בין ימים לשבועות שבהם הבחור מתקשה להתרכז בלימוד. בעולם הישיבות הרבנים מכירים בתופעה ואף רואים בה מציאות טבעית שיש לתת לה גיבוי נפשי. כל עוד התופעה אינה נמשכת מעבר לשבועות, המשגיח הרוחני בישיבה לא יחדור לפרטיותו של הבחור, לא יציק

^[3] בשאלות על חוסר הגעתו לתפילה ולסדרים, ואף ישוחח עם חבריו ויבקש שיעזרו לו להתמודד עם המצב ויעודדו אותו

^[4] כיום אפשר אף לצפות בתמונות בטלפון, אך התופעה חדשה מכדי לעמוד על השפעתה

כלוב מקטיפה

אמנות

גם אחרי שני עשורים של תאטרון נשים דתי מוסיפה היצירה בתחום הזה לכלוא קולות דוממים. עוצמה, יצריות ותעוזה מתחלפות בדממה ובאילמות. "עזות שבקדושה", ספר חדש מאת רינה רוטלינגר-ריינר, מבטא שוב את הבריחה המתמדת משאלות היסוד. תאטרון למגירה

אילת מלמד-פויכטונגר

האחרונים, מקבוצות קהילתיות ועד קבוצות מקצועיות. הספר עוסק בפן החברתי-הדתי של היצירה הנשית, בביוגרפיה של היוצרות ובתהליכים הנפשיים והחברתיים שהן עוברות. רוטלינגר-ריינר אמנם מביעה בו את התפעמותה מאומץ לבן ומיכולתן ליצור בתוך גבולות ההלכה והעולם הדתי שאליו הן מתעקשות להביא את בשורת התיאטרון. לעתים היא אף מבליעה ביקורת על עירוב מוגזם של רבנים בתאטרון ובמטרות הלא-אמנותיות שמובילות כמה מהיוצרות - אבל רוב הספר הוא רשימה ארוכה של תיאורי הצגות, על חיבוטי הנפש שמאחוריהן, המסרים שעומדים בבסיסן והמטרות שלהן.

מרתק למצוא בספרה של רוטלינגר-ריינר יריעה רחבה כל כך של תאטרון נשי דתי, לשמוע על התהליכים המשמעותיים שהיוצרות בתחום הזה עוברות, על המאבקים, על הקורבנות, על ההצלחה, ואז לעצור רגע ולשאול את עצמך, למה לא יצא לך לראות אף אחת מההצגות האלה? הרי את "יארציט" של שולי רנד ראית עם בן/בת הזוג באחת מ-600 הפעמים שהיא רצה על בימת הקאמרי. ואז עולה שאלת המציאות מול משאלת הלב, מול האופן שדור של יוצרות תאטרון דתיות, ובתוכן רוטלינגר-ריינר, היו כל כך רוצות לספר את הסיפור שלהן. אולי בשל כך חסרה בספר בדיקה של ההשפעה האמיתית של תאטרון הנשים הדתיות, ויתירה מכך - דיון בערכו האמנותי. האומנם הכול "חדשני", "מרגש", "נפלא", "חתרני"? האומנם יש להתייחס באותו כובד ראש והערכה ל"יוסף וכתונת הפסים" של נשות גוש עציון ול"אל תאמרו מים מים", שהופיעה בתיאטרון עכו?!

רוטלינגר-ריינר מרחיבה בספר בתיאור ההפקות של מכללת אמונה. מתיאוריה עולה עבודה אמנותית מרתקת לצד התנהלות אמביוולנטית של רכזת המגמה, רבקה מנוביץ, שמשחררת הרבה חבל, אבל מסבכת אותו סביב עצמה וסביב המורות שלה, ולא אחת סביב הבנות באופן שלא מאפשר להן להתקדם באמת. דווקא מתוך הפירוט המוגזם של ההפקות של מכללת אמונה; דווקא מתוך ההכבדה הזו בתיאורי הדימויים החזותיים, הטקסטים והעבודה הגופנית; בין עשרות דפים מנומסים ונחמדים ותומכים וזהירים - עולה הצעקה האמיתית של הספר - הניסיון להשמיע את קולו של התאטרון הנשי הדתי הדומם. רוטלינגר-ריינר מנסה לפצות על האילמות של הנשים הדתיות ויצירתן התאטרונית, ומשמיעה בספרה צעקה: תראו כמה שנים אנחנו עושות פה תאטרון שלא ראיתם, כמה הברקות אמנותיות נעלמו מיד עם הורדת המסך ולא זכו להדהוד ראוי! כעת תוכלו לקרוא על כך בספר. סוף-סוף כל השמות של עשרות הנשים שעוסקות במלאכה מאחורי מסך הקטיפה האטום, יודפסו וייכנסו גם הם לפנתיאון.

השאלות האמיתיות לא נשאלות בספר: למה אף אחת מהקבוצות לא פרצה את מעגלי המשפחה, החברים או הקהילה? למה הקבוצות לא שורדות לאורך זמן? למה היוצרות הופכות למורות לתאטרון או למטפלות בתאטרון, או פשוט יוצאות בשאלה?

עובדה אחת היא ששנים דתיות יוצרות תאטרון בשני העשורים האחרונים. עובדה נוספת היא שאף אחת מהקבוצות האלו לא

הצליחה להיכנס לתודעה הישראלית, וודאי לא לתודעה של קהילת האמנות החילונית. נתון מעניין שעולה מקריאת הספר הוא שאף אחת מהקבוצות המתוארות בו לא הצליחה לשרוד מעבר להופעה אחת או שתיים (ואני לא כוללת ברשימה את התאטרון הקהילתי הנשי, שכן זהו תאטרון בלי יומרות מקצועיות שיש להן משמעות שחורגת מהמעגל הקרוב של השחקניות); אולם העובדה המקוממת ביותר היא שקבוצת הגברים הראשונה שהעלתה מופע

האתגר ליצור תאטרון נשים חי ובוטע ובכל זאת מעודן ואפשרי לצפייה בפני קהל גברי, הוא אתגר מרכזי בהתמודדות של יוצרת דתית עם המדיום התאטרוני במילייה התרבותי שלה

ראוי (קבוצת "הללויה", בהצגה "בואי כלה" של בוגרי ישיבת מעלות) עשתה פריצת דרך משמעותית יותר מאלף נשים שעשו תאטרון עשרים שנה עטויות צניעות וחדורות אמונה. הסיבות לכך הן רבות ומורכבות ואני לא מתיימרת לנתח את כולן. לדעתי, אחת הסיבות המרכזיות לכך היא החלטה של קבוצות הנשים להופיע בפני נשים בלבד. בעיניי, למרות הנוחות שההופעה בפני נשים מאפשרת, זהו פתרון קל מדי, ומחירו כבד מדי.

"רות", ההפקה הראשונה של מכללת אמונה, שנועדה לקהל מעורב, הייתה אתגר של ממש. תלבושות השק הכבדות כיסו את

גופן של השחקניות, והעבודה התנועתית הייתה מדודה. זה היה ניסיון מעט גמלוני, אך מרגש. המטרה הייתה לדבר בשפת המדיום ובכל זאת להישאר אנוני. מאוחר יותר החלה ההתכנסות מאחורי השלט "לנשים בלבד". התוצאה שלה הייתה אמנם חופש ליצרות, אבל לאמיתו של דבר, מדובר בפיקציה של חופש - כלוב זכויות. הכלוב הזה מחייב פחות מחשבה על מי אני ואיך אני רוצה להיראות, ואיך הגוף שלי אומר את מה שיש לי להגיד. בעיניי, זו

אליו, במקרה הטוב, בתור תופעה חברתית, אך ודאי לא בתור אתגר אמנותי.

עוד תוצאה מדכדכת של אותה החלטה היא שלעתים היוצרות עצמן לא לוקחות את עצמן ברצינות, משום שאם הופכים את מה שאפשר ל"כשר" ומופיעים בפני קהל של "כשרות", השמחות על כך שסוף-סוף הכול "כשר", אז נדמה שהכול "חדשני" והכול "מרגש" והכול "נפלא" והכול "חתרני" - והכול לא! זה נשאר תאטרון בינוני.

צילום: יח"צ בית צבי

תאטרון למגירה. האתגר ליצור תאטרון נשים חי ובוטע ובכל זאת מעודן ואפשרי לצפייה בפני קהל גברי, הוא אתגר מרכזי בהתמודדות של יוצרת דתית עם המדיום התאטרוני במילייה התרבותי שלה.

התהילה הקטנה והמפוקפקת שיוצרות התאטרון הדתיות זוכות לה ב"עזות שבקדושה", אינה מצליחה לכסות על היעדר ההילה הראויה לנשים העוסקות באומץ ובהתמדה בתחום. אותה תקרת זכויות שאינה מאפשרת ליצרות ליצור באמת מתוחזקת בעיניי, בראש ובראשונה, על ידי הנשים עצמן. וכשהן לא מצליחות בכך לבד, הן מגייסות רבנים, שבשם

תופעת הלוואי הראשונה של ייעוד ההפקות לנשים. המשמעות השנייה, החמורה יותר, היא הוצאתו של מחצית מהקהל אל מחוץ לאולם. הגברים, אלה ממאדים, שכל צניעותנו נועדה לשרת את הלכות הראייה החלות עליהם, הם רוב, כשמדובר בקהל קובע מדינות. רבנים, מנהלי תאטראות, מנהלים אמנותיים של פסטיבלים, ראשי חוגים לתאטרון באקדמיה, כותבי מדורי תרבות - רובם המכריע גברים. בשל ההחלטה לוותר על הקהל הגברי הרבנים פוגשים את התאטרון רק דרך השאלות ההלכתיות של הנשים היוצרות, ועל כן רובם מתייחסים אליו בעיקר בתור בעיה ולא בתור נכס. היתר קוראים ומתייחסים

הרבנים פוגשים את התאטרון רק דרך השאלות ההלכתיות של הנשים היוצרות, ועל כן רובם מתייחסים אליו בעיקר בתור בעיה ולא בתור נכס. היתר קוראים ומתייחסים אליו, במקרה הטוב, בתור תופעה חברתית, אך ודאי לא בתור אתגר אמנותי

צילום: יח"צ בית צבי

הצניעות, האמונה והמסר אינם נותנים לתאטרון הנשים הדתי להתנער מבינוניותו. ואם הן מעיזות להיות באמת נועזות ומקצועיות ולהופיע בפני גברים, אז הן כבר לא "משלנו". הן מחובקות על ידי הממסד החילוני, והשחקניות המוכשרות שבהן צריכות להחליט אם לצאת החוצה וזהו, "להוריד את הכיפה" ולעשות תאטרון חזק, יצרי ובוועט, כמו שתאטרון אמור להיות, או לחזור לאילמות המחניקה.

בעצם, אין לדעת; אולי התרומה על עשיית תאטרון וגידול ילדים על ברכיו, כשהם מתרוצצים עם אמא בין חדרי חזרות להופעות (להתמוטטויות של היום שאחרי) היא שהילדים האלה גדלים בסוף ועושים את מה שאמא לא עשתה. הרי המורה הוותיקה לתאטרון, אסתר רוזנבאום, גידלה לגאוות המגזר את השחקן המוכשר אוריאל רוזנבאום ("בואי כלה"; "פיסות של פקיעין"), וגם עשרות השנים שציפורה סידר יצרה באלמוניות תאטרון לא היו לשווא - אחרי הכול, בסוף יצא לה יוסי סידר.

חינוך למורכבות ול"אמת כפולה"

בעקבות המאמר "הציונות הדתית כדתיות חילונית - בנייה מחדש" מאת משה מאיר, דעות 36, אדר א' תשס"ח

ד"ר אפי חמיאל

קראתי בהנאה רבה את מאמרו המרתק של ד"ר משה מאיר ב"דעות" האחרון על ה"דתיות החילונית", ואני מסכים איתו עקרונית.

אם קריאתי נכונה, מאיר מבקש לשנות את המקובל עד היום בין שומרי תורה ומצוות לגבי היחס לעולם התרבות החילוני. לא עוד יחס של ניכור של החרד"לים והחרדים, ולא עוד יחס של מידור שנוקטים הציונים הדתיים, או הדתיים המודרניים. הראשונים מפסידים את התכנים שבעולם הכללי החילוני, והאחרונים נמצאים כל העת בפיצול אישיות, או שכל אחד מהעולמות שלהם נמצא חסר, וכך הם מוותרים על מלאות. מאיר מציע את הדתיות החילונית במשמעות של לחיות באופן מלא בשני העולמות גם יחד, וכך ליצור אישיות דיאלקטית הגדולה משני חלקיה.

ברצוני רק לערער על קביעתו כי "הטיפוס הדתי-חילוני, שהוא החסיד הפילוסוף, החובק את היצירה הדתית ואת היצירה החילונית בכל מלאותן ולא נרתע מפני הסתירות שבהן ובו - הוא דמות חדשה שטרם הוכרה בנוף האנושי". לדעתו דמות זו הופיעה רק עתה לאחר האכזבה שחוות האידאולוגיות הקיימות שחלומן אינו מתגשם.

לדעתי, כשם שדמות זו צצה עתה, לאחר שהציונות הדתית איבדה את זוהרה, כך הופיעה הדמות הזאת בין הדתיים המודרניים לפני ניצחונה של הציונות. כבר במאה ה-19, לאחר השתרשות ההשכלה, ביקורת המקרא והרפורמה, התעוררו אנשי

הגות דתיים שהפנימו את ההשכלה אך לא רצו לוותר על התורה והמצוות, ולא קיבלו את הציונות כפתרון ראוי בתוך ההיסטוריה. אלו ביקשו לשלב את המסורת עם תרבות אירופה בלי שום קשר לציונות. חלקם, כמו

אביבה בייגל, "present situation"

רש"ר הירש ומהר"ץ חיות עשו הרמוניזציה אפולוגטית וקיבלו את תרבות אירופה על תנאי שתעבור את מבדק הלקמוס של האמת של ההתגלות, ולאחר טיהור התרבות הרי הן זהות. לעומתם קבע שד"ל כי מדובר בשתי אמיתות סותרות שיש להכיל את שתיהן במלואן למרות הסתירה שביניהן - עמדה המוכרת בז'רגון של מחשבת ישראל כעמדת "האמת הכפולה".

גם במאה ה-20 היו ניסיונות שילוב בין מסורת ומודרנה. פרנץ רוזנצווייג כתב על "התאולוג-הפילוסוף" ועל "דעת-מאמינה" (שם ספרו של הרב פרופ' יהודע עמיר על רוזנצווייג), אך הוא חשב שיש רק אמת אחת. לפי עמדתו, הדת והפילוסופיה אינן סותרות ואינן זהות אלא משלימות זו את זו, והפילוסופיה מחויבת להקים גשר אל

ההתגלות. ידועות גם העמדות הדיאלקטיות של הרב קוק, בהשראה מיסטיית-הגליאנית, ושל הרב סלוביניצ'יק (שכבר חווה את ניצחון הציונות), בהשראה אידיאליסטית, שניסו ליצור הרמוניזציה אך נשאר בקרע נפשי בלתי מאוחד, מי יותר ומי פחות. גם הם חיפשו אמת אחת, כמקובל בתקופה המודרנית.

היחיד שהטרים את הפוסט-מודרניזם ודגל באמת כפולה של פילוסופיה והתגלות, תורה ומדע, השגחה וגזירה, שכל ורגש, שיש להכילם במלואם למרות הסתירה שאינה ניתנת לפתרון בעולמו של האדם - היה שד"ל¹.

אגב, לאחרונה התפרסם כי ח"כ הרב מיכאל מלכיאור יוזם מערכת חינוך חדשה חילונית-דתית, אולם נראה לי כי אין הכוונה ללמד באופן מלא את שני התכנים בשווה, אלא ללמד תחת קורת גג אחת ילדים דתיים וחילונים כדי שיכירו זה את זה. זה בהחלט חיובי, אך למעשה החילונים לא יתפללו ולא ישמרו שבת וכשרות, אלא תיתוסף קצת אהבת היהדות, הטקסים והטקסטים שלה למילייה החילוני שלהם. התלמידים הדתיים לא ילמדו על תאוריית האבולוציה של דארווין, על ביקורת המקרא ועל ההתפתחות ההיסטורית של ההלכה. הם רק יכירו מוקדם יותר וטוב יותר את אחיהם השונים מהם, שבעבר היו מכירים אותם רק עם תחילת השירות בצבא. להבנת, לא זאת הדמות המורכבת שאליה מכוון מאיר. האם יימצאו הורים שיסכימו לשלוח את ילדיהם לבית ספר ברוח שד"ל, והאם יש מורים שיכולים ללמד מורכבות כזו?

¹ ניתחתי את העמדה הזאת של שד"ל בעבודת הדוקטור שלי שאושרה לאחרונה, וניתן לעיין בה באתר שלי: www.echamiel.com ואף להוריד אותה ללא תשלום.

הקיבוץ הדתי

נאמני תורה ועבודה

מרכז יהושע הרצוג
THE YEHOSHUA HERZOG CENTER

אנו שמחים להזמינכם ל

ערב לימוד בבר אילן

יום חמישי ב' סיון 5/6/08

20:00

הרב יצחק בן דוד, מדרשת עין הנצי"ב וישיבת מעלה גלבוע
חירות רוחנית או השתעבדות הלכתית? על הדרמה הדתית של מעמד הר סיני

21:15

הרב מיכאל סטבון, רב קיבוץ שלוחות
"עשה עצמו כאילו לא ידעו" - על כפיות טובה והכרת הטוב - עיון במדרשים

בין השיעורים תתקיים הפסקה ותפילת ערבית

השיעורים יתקיימו באוניברסיטת בר אילן בבית הכנסת שבבניין שליפפר [בניין 304, באזור הכניסה הראשית]

הכניסה חופשית

לפרטים: טל: 03-6072739, email: neemaney@toravoda.org.il

"ויהי בילמי..."

קציה שאורית

טיול שקיעה

במכוניות פרטיות וברגל
בשילוב בית מדרש בטבע

נטייל בשמורת גבעת גד ב'ארץ המערות'

ונחווה את חוויית ימי הקציר התנ"כית

בנופי ארץ יהודה המתחדשת.

בהדרכת: גבי ברזילי

יום שלישי, ז' בסיוון (אסרו חג שבועות),

10.6.08, שעת יציאה: 17:00

השתתפות בהוצאות:

מבוגר - 20 ₪

ילד - 15 ₪

מחיר משפחתי - 75 ₪

"וכל העם רואים את הקולות"

ערב לימוד וחוויה לקראת שבועות

יום רביעי, א' בסיוון, 4.6.08

בשעה 19:45, בקיבוץ עין צורים

בתכנית:

'קולות וברקים'

הקולות הנראים והקולות הנשמעים

ברוך ברזל

'מאחורי הקיר והפרגוד'

קולות פנימיים במדרש

יהודית בר-ישע - גרשוביץ

בכל לבבך ובקול נפשך

על כוחם של פיוטים וניגונים

ישירו, יסבירו וידגימו,

הפייטנים רוני איש-רן ואלעד גבאי

הפסקה, קפה ועוגה ומפגש רעים

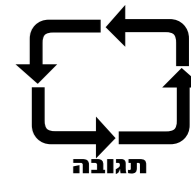
"שירים, ניגון והד"

חנן יובל בהופעה

השתתפות בהוצאות 50 ₪

אסור לוותר על ה"צדק"

בעקבות המאמר "הון סיכון וקרנות ביטחון - על הסיכון הציוני-דתי"
מאת נתנאל לדרברג, דעות 36, אדר א' תשס"ח

יואל בן אור

מאמרו של נתנאל לדרברג רצוף באי-דיוקים היסטוריים (למשל: זיהוי הציונות הדתית עם הציונות מבית מדרשו של הרב צבי יהודה הכהן קוק), ובקביעות שנויות במחלוקת על מצבה של החברה הישראלית ("צועדת לכיוון מדינת כל אזרחיה"), אולם מכיוון שאני מניח שמטרת הקביעות הללו היא להוביל את הקורא למסקנתו הנורמטיבית, ולפיה יש לחנך לדתיות רוחנית אינדיבידואליסטית א-פוליטית, אתמקד בה.

האם ההתפכחות מן הלאומיות הדתית מחייבת את מסקנתו של לדרברג? לדעתי התשובה על כך חייבת להיות שלילית. כדי להגיע למסקנתו נאלץ לדרברג לקבוע באופן גורף, מבלי לעמוד על ההבדלים הרבים בין הקבוצות, שכל תנועה החותרת על דגלה שינוי פוליטי, חוטאת באותו חטא - בגידה באותנטיות הדתית. כך נערי הגבעות שרוצים להרחיב את גבולות הארץ, וכך נערי "במעגלי צדק" השואפים לשינוי חברתי.

לדרברג מתעלם מהבדל תהומי בין הקבוצות: נערי הגבעות שואפים לשינוי פוליטי משיחי מנותק מן המציאות הריאלית, שסופו, כפי שלדרברג מנתח באופן מדויק, התאבנות רוחנית. לעומתם, נערי "במעגלי צדק" ודומיהם שואפים להשפיע על המציאות הפוליטית שהם פוגשים בדרכם לעבודה. תיקון עולם, מבחינתם, מתבטא במעשים יומיומיים שיש בהם כדי לנסות להשפיע על יצירת חברה צודקת יותר. השאלה באיזו תנועה קיימת משיחות בריאה ובאיזו תנועה קיימת משיחות מסוכנת, בוודאי תלויה בהשקפתו

ציונות, צילום: יוסי יוסף

סאטירה אחרא

גיליון חגיגי - 60 שנה למדינת ישראל

(מוקדש לראי"ה קוק, שאם היה חי היום, בטח היה מתהפך בקברו!)

מכתבים למערכת:

אם 60 שנה הן רק "ראשית צמיחת גאולתנו", כמה זמן בדיוק אמורה להימשך הצמיחה עצמה? מתי, יבוא ויראה, ירושלים

הרב זלמן מלמד הבטיח לערוך סעודת הודיה לכל סרבן. היוזמה הבאה - ברכה מיוחדת לכל מי שמשלים ציוד, ואות בספר תורה לכל מי שמזויף בשכיבות שמיכה.

הרב זלמן מלמד:

חובה על כל יהודי שומר מצוות להתגייס לצה"ל. אחרת איך יוכל לסרב פקודה?

כמה דתיים לאומיים צריך כדי להדליק מנגל ביום העצמאות?

עשרה - שניים כדי להתעסק באש ובגחלים, ושמונה כדי להתווכח אם אומרים הלל בברכה או בלי ברכה!

שו"ת סלורי:

האם מותר לאישה לנפנף על המנגל ביום העצמאות, או שיש בכך משום "כלי גבר"? ענת ריקוט, סוסיא

ביום העצמאות, האם לבקש זמן תפילה ארוך מהרגיל בגלל אמירת הלל, או בגלל קריאה בתורה של תענית ציבור? עבדיאל ישראל, מחלקת בני"ש - גולני.

דרשו רבותינו ז"ל:

"אחרי רבים להטות' - הווי מקבלין את הכרעת הרוב, אלא אם היא נוגדת את דעתכם"

מיהו יהודי?

קווים לדמותו של הדתי-הלאומי:

- גאה בכך שאהוד, אביתר ומאיר בנאי הם חובשי כיפה, כאילו הוא גידל אותם.
- רוצה את אשתו בחצאית וכיסוי ראש בגלל "הצנע לכת", אבל נוסע בג'יפ מנקר עיניים.
- מחכה לשמוע את הדלת של השכן החילוני נפתחת בשבת, כדי לא לרדת במדרגות בחושך.
- חושב שציונות נמדדת לפי מספר הדגלים על האוטו.
- עושה כאילו הוא עדיין סופר עומר בברכה, אף על פי שאין לו מושג על כמה עומדת הספירה.

מחלקת בני"ש סירבה למלא את תורנות

המטבח בבסיס טירונים:

"יש איסור דאורייתא **לפנות** כלים ואשפה של יהודים מן השולחנות!"

תורה שבעל פה

החוקים הלא כתובים של תורתנו הקדושה:

- לא תעמוד בת "שמחם" יותר מ-20 שניות באותו מקום, בלי להתיישב על הרצפה.
- בכל יום שישי חובה לבדוק מתי נכנסת שבת לפחות שלוש פעמים.
- על כל יהודי להיות מוזמן לפחות לשבע חתונות בשבוע שלאחר ל"ג בעומר.
- סכום הכסף המתקבל ממתנות החתונה עומד ביחס הפוך למספר האשכנזים שהוזמנו.

ת.ד.
98432
תל אביב 61330

במקרה של אי מסירה נא להחזיר לשולח